

Indholdsfortegnelse

1	Indledning	1
2	Begrebsafklaring og teori.....	2
3	Reaktionerne på <i>Die kurze Geschichte</i>	3
3.1	Den uvidenskabelige reaktion – en analyse af avisernes anmeldelser.....	5
3.1.1	Entusiasme(?).....	7
3.1.2	En nuancering	8
3.1.2.1	Respons på bogens påstand om litteraturens død – Wertung på grundlag af indhold	9
3.1.2.2	Helhedsæstetik – Wertung på grundlag af form	10
3.1.2.3	Bildungspolitik – Wertung på grundlag af potentiel effekt	12
3.1.2.4	Grænsetilfælde: Når avisen blot refererer videnskaben.....	13
3.1.3	Sammenfatning	14
3.2	Den videnskabelige reaktion – en analyse af tidsskriftartiklerne	15
3.2.1	Kommentarer til validitet – ”intertekstualitet”.....	16
3.2.2	Recensionerne – et overblik.....	18
3.2.3	Kritikkens hovedpunkter.....	20
3.2.3.1	Om den anerkendte videnskabsmand, Heinz Schlaffer	21
3.2.3.2	Schlaffers retoriske udfoldelser – suggestion = sensation?	22
3.2.3.3	Schlaffers bogs karakter eller: Om legen med genrer.....	24
3.2.3.4	Manglende henvisninger/belæg	27
3.2.3.5	Konsekvenserne af bogens <i>Kürze</i>	29
3.2.3.6	Videnskab = Darwin, Nietzsche, Marx, Freud?.....	31
3.2.3.7	Eksempler på mindre kritikpunkter.....	33
3.2.3.8	Volkhard Wels’ kriterieanalyse	35
3.2.4	Sammenfatning	51
4	Diskussion.....	53
4.1	Begrebsapparat til diskussionen.....	53
4.2	Hvilken norm brydes tilsyneladende? – en genstandspræcisering.....	55
4.3	Konventionsskifte eller -pluralisme	56
4.3.1	Ninian Smart og hans <i>Worldviews</i>	58
4.3.2	Keller og Klier om Schlaffers <i>worldview</i>	59
4.3.3	Det postmoderne <i>worldview</i>	62
4.3.4	Er recensenterne postmoderne?	64
4.3.5	Hvorfor et skifte?	66
4.4	Sammenfatning	68
5	Konklusion.....	68
6	Forslag til en alternativ tilgang til <i>Die kurze Geschichte</i>	72
7	Litteraturliste.....	74

1 Indledning

I 2002 udkom Heinz Schlaffers bog, *Die kurze Geschichte der deutschen Literatur*. Den opførte sig ikke sådan, som et flertal af litteraturhistorier gør, og derfor affødte den en længere række reaktioner fra primært undrende og chokerede (og for en stor dels vedkommende unge) videnskabsfolk. Bogen gik heller ikke ubemærket hen i avis-anmeldelserne, og disse reaktioner i og uden for videnskaben, vil være denne afhandlings omdrejningspunkt.

Spørgsmålene, der skal besvares her i afhandlingen, er: Hvad mener anmelderne, problemet med bogen er? Eller er der ligefrem tale om en række af sideordnede problematiske elementer? Og hvis der er en hel række, ligger der så en usynlig fællesnævner til grund for denne række? Består problemet/-erne i konventionsbrud, og i så fald hvilke(t) mere præcist, og var Schlaffer så overhovedet klar over, at han brød denne eller disse konvention(er) – og hvis han var klar over det, hvorfor gjorde han det så alligevel? Eller: Hvis han ikke var klar over det, en respekteret videnskabsmand i sin karrieres efterår, hvad kan det så være for nogle konventioner, der er i spil, som han ikke skulle kende? Er det måske konventioner fra et helt andet paradigme end det, som Schlaffer opererer under, og kan man så overhovedet tale om brud? Og hvor præcist kan disse paradigmer og deres kollision så beskrives?

Spørgsmålenes sværhedsgrad afhænger af deres placering i denne rækkefølge. De første spørgsmål er lettest at svare på. En tematisk analyse af et repræsentativt udsnit af bogens anmeldelser – afsnit 3 – vil bidrage til dette. Til de sidste spørgsmål derimod vil afhandlingen gennem en på analysen følgende diskussion – afsnit 4 – spore sig ind på nogle mulige svar. Den mere detaljerede fremgangsmåde, der er benyttet i dette arbejde, er mere udførligt beskrevet i introduktionsafsnittene til henholdsvis analysen og diskussionen.

Inden analysen skal brugen af nogle enkelte begreber forklares og brugen af teoristof i afhandlingen udlægges. Dette foregår i afsnit 2.

Schlaffers bog vil i sagens natur komme til at fylde meget i dette arbejde, men det er ikke afhandlingens mål ved sin afslutning at have foretaget en samlet vurdering af selve denne bog, men derimod at have undersøgt

modtagelsen. Det er heller ikke målet at sige noget om modtagelse af litteraturhistorier generelt, men altså kun om modtagelsen af denne ene bog og om, hvad denne – altså modtagelsen – viser om den brydningstid, som afhandlingen til sidst vil konkludere, at i hvert fald en del af videnskaben befinder sig i.

2 Begrebsafklaring og teori

Af praktiske grunde har forskellige ord, der sjældent forekommer i det danske sprog, fundet anvendelse her i afhandlingen. Det drejer sig om følgende termer:

werten

Det tyske verbum ”werten” i sine forskellige former er visse steder anvendt på originalsproget. Ved oversættelsen af dets afledninger ”Wert” og ”Wertung”, som det primært drejer sig om, kan vises, at der ikke eksisterer et enkelt dansk ord, der ækvivalerer semantisk. Det ville skulle spaltes op i hhv. ”værdi” og ”vurdering”, hvoraf kun det ene er en åbenlys afledning af ”vurdere”, for at være tilfredsstillende dækkende. ”Werten” anvendes her i øvrigt ikke automatisk positivt ladet som i betydningen ”at værdsætte”, men som udgangspunkt værdineutralt (ligesom hos Heydebrand & Winko¹), som i betydningen ”at tage stilling til”.

Kürze

En række videnskabsfolk beskæftiger sig indgående med, at Schlaffer har ladet sin litteraturhistorie have et omfang på kun 158 sider. Ordet ”Kürze” går derfor igen mange steder i deres artikler. Et par problemstillinger, der er forbundet med længden af *Die kurze Geschichte*, behandles undervejs her i afhandlingen, og da forskellige forsøg på at oversætte ”Kürze” til noget godt dansk ikke endte særlig vellykket, er den tyske form af ordet i stedet blevet bibeholdt. Det drejer sig primært om afsnit 3.2.3.5.

¹ Heydebrand, Renate og Winko, Simone, *Einführung in die Wertung von Literatur*, Paderborn, 1996. Dette er et standardværk inden for bedømmelsen af litteratur i Tyskland, og dele af dets særdeles omfattende begrebsapparat, som primært udfoldes i den første tredjedel af bogen, finder anvendelse gennem afhandlingen her.

recension

På dansk bruger man ordet 'anmeldelse' om både en computerspils-anmeldelse i et ungdomsmagasin og om en videnskabelig anmeldelse i et tidsskrift. For at opretholde et tydeligt skel mellem, hvad der her betragtes som videnskabelige anmeldelser, og hvad der betragtes som uvidenskabelige, anvendes – igen inspireret af det tyske – hhv. ”recensioner” og ”recensenter” om de videnskabelige anmeldelser og deres forfattere, mens ordet ”anmeldelser” primært er forbeholdt ikke-videnskabelige artikler.

Herudover hører der en række begrebsdefinitioner fra Heydebrand & Winko med til diskussionen i afsnit 4, men da disse ingen relevans har for arbejdet før dette afsnit, hensættes en eksplicitering af disse naturligt nok dertil. I det hele taget benyttes ud over Heydebrand & Winko også andre teoretikere løbende til forskelligt i afhandlingen. Frem for at placere en række forskellige teoretiske detaljer i et decideret teoriafsnit – uden for deres sammenhæng – her i begyndelsen af afhandlingen er det altså i stedet foretrukket at flette teorien ind hen ad vejen.

3 Reaktionen på *Die kurze Geschichte*

Her i afsnittet skal anmeldelserne af *Die kurze Geschichte* analyseres tematisk. Det vil sige, at indholdet fra de undertiden meget forskellige anmeldelser lægges i én stor pulje for så i første omgang igen at blive opdelt i emner og derefter ordnet i typer af kritik, f.eks. ”kritik med fokus på indhold (fagligt)”, ”kritik med fokus på stil”, ”kritik med fokus på effekt”. Alt dette sker med henblik på for det første at få dannet et samlet billede af receptionen og for det andet at finde ud af, hvad det så var ved *Die kurze Geschichte*, som dette samlede billede af anmeldernes reaktioner forundredes og bestyrtes mest over. Sidstnævnte problemstilling kan dog som nævnt i indledningen ikke gøres færdigt i dette afsnit, men behandles derimod videre i det følgende afsnit 4.

Afsnit 3 falder i to hovedafsnit, da jeg af visse grunde har delt anmeldelserne op i en uvidenskabelig del, hvor det behandlede materiale er avisartikler, og en videnskabelig del, hvor det behandlede materiale er hentet fra videnskabelige tidsskrifter. Den primære grund til denne opdeling er, at materialet groft sagt er af forskelligartet karakter, og derfor letter en opdeling arbejdet og gør det mere overskueligt. At det så ikke altid er så enkelt endda at skelne mellem videnskabelig og uvidenskabelig modtagelse, vil der vise sig eksempler på. Det mest markante afsnit i denne forbindelse er afsnit 3.1.2.4.

Af forskellige årsager skal dog ikke *alle* bogens skriftlige reaktioner medtages i dette arbejde. Efter samtaler med bibliotekarer på hhv. Statsbiblioteket og Det Humanistiske Fakultet på AU viser det sig f.eks., at det ville være et for stort opsøgende arbejde at skulle finde frem til alle avisanmeldelser og anmeldelser på internettet til at det ville være passende og fornuftigt i forhold til afhandlingens tidsmæssige og økonomiske arbejds horisont.² Og med hensyn til de videnskabelige reaktioner, tidsskriftartiklerne, har heller ikke alle disse fundet vej ind i arbejdet her. Schlaffers bog er nemlig udkommet på sprog som fransk³, koreansk⁴ og japansk⁵, og selv i tyske søgemaskiner som *bdsi-online.de* falder man over italienske artikler⁶. Der vil altså kun forekomme et repræsentativt antal tyske reaktioner på Schlaffers bog gældende såvel for den videnskabelige del af den litteraturhistorisk interesserede sfære som for den øvrige interesserede del.

Da det alt i alt har været muligt at samle meget mere materiale ind fra videnskabeligt end fra ikke-videnskabeligt hold, vil vægten her i afsnit 3 komme til at ligge på førstnævnte, hvorfor behandlingen af dette materiale tildeles noget mere plads end behandlingen af sidstnævnte.

² For mere om indsamlingsprocessen i forbindelse med avisanmeldelserne, se afsnit 3.1.

³ Forlaget *Maison des Sciences de l'Homme*.

⁴ Forlaget *The open books*.

⁵ Forlaget *Dogakusha Publishing*.

⁶ To artikler: Chiarini, Giovanni: Heinz Schlaffer, Die kurze Geschichte der deutschen Literatur [Rezension]. In: *Università degli Studi di Napoli l'Orientale* 12 2002, 2, 249-254 – Galli, Matteo: o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur] In: *Osservatorio critico della germanistica* 6 2003, N.16, 5/7.

Hvert af de to hovedafsnit præsenterer sig selv i hhv. afsnit 3.1 og 3.2, og da vægten som nævnt primært er lagt på den videnskabelige reception, og afsnit 3.2 derfor er forholdsvis omfangsrigt, indeholder præsentationen af dette afsnit en selvstændig gennemgang af arbejdsgangen i afsnittet.

Til begge analyseafsnittene hører også en sammenfatning, hhv. afsnit 3.1.3 og 3.2.4.

3.1 Den uvidenskabelige reaktion – en analyse af avisernes anmeldelser

En analyse af avisernes anmeldelser af *Die kurze Geschichte* vil kunne bidrage med forskellige nyttige indsigter: For det første vil man herefter kunne sige noget om ikke-videnskabelige reaktioner på en – må vi indtil videre antage – videnskabelig bog⁷, og for det andet vil man med denne analyse i hånden og en senere foretaget analyse af nogle videnskabelige reaktioner i den anden hånd kunne sammenholde disse to former for eller tilgange til reaktioner på videnskabelig litteratur og dermed opnå et bredere billede af modtagelsen af Schlaffers bog, end hvis man kun fokuserede på den ene del. Måske vil man derudover endda kunne sige noget om en generel forskel på de to typer anmeldelser, men dette vil højst blive set som et kærkomment biprodukt, det vil ikke være et mål i sig selv.

Dette første hovedafsnit vil dog være præget af nogle besværligheder, der viser sig at være forbundet med indsamlingen af den ønskede type materialer, nemlig avisanmeldelserne.

I Danmark findes der databaser som f.eks. *infomedia*⁸, hvor man mod betaling kan få elektronisk adgang til et søge-venligt arkiv indeholdende artikler fra alle de store danske dagblade og mange regionale og lokale dagblade, ugeaviser og tidsskrifter i fuldtekst mange år bagud i tid. Her ville det være relativt let og hurtigt at finde alle anmeldelser af én bestemt bog udgivet for fem

⁷ Defineret som en bog skrevet af en videnskabsmand. Videnskabeligheden vil senere i dette arbejde blive anfægtet af nogle af de videnskabelige recensenter.

⁸ Infomedia.dk.

år siden, som Schlaffers *Kurze Geschichte* er det. Således ville man både få overblik over hvilke aviser, der gjorde mest ud af bogen, og hvor mange anmeldelser den fik, og man ville med det samme kunne gemme dem på sin harddisk eller skrive dem ud hjemme på sin egen printer.

I Tyskland har man ifølge Statsbibliotekets tysk-fagkyndige, Volkmar Engerer, og bibliotekar ved Århus Universitets Bibliotek for Sprog, Litteratur og Kultur, Søren Elle, endnu ikke et sådant centralt søgningsarkiv for avisartikler, hvorfor man som den søgende stadig er henvist til mere langsommelige og upræcise metoder. Perlentaucher.de, hvor det mellem musik, bøger og aviser også er muligt at få en kortere række større avisers boganmeldelses-notitser, er ét sted at starte, men hvis man ønsker hele avisartikler og ikke kun notitsen, må man stadig henvende sig direkte til den enkelte avis og spørge efter en kopi af artiklen. (Enkelte aviser som *Frankfurter Allgemeine Zeitung* og *Die Welt* findes som mikrofilm på Statsbiblioteket.) Dette forudsætter naturligvis, at man på forhånd kender artiklens forfatter, tidspunkt for udgivelsen af det pågældende nummer af avisen, sidetal osv. Disse oplysninger kan i nogle tilfælde findes ved hjælp den enkelte avis' online-udgaves søgefunktion, som f.eks. på taz.de, hvor man kan indhente referencer til artikler. Andre avisers online-udgaver leverer endda delvis (sueddeutsche.de) eller komplet (zeit.de) fuldtekstudgaver af deres materiale via deres søgefunktioner, men problemet er her, at arkivmaterialet, som søgefunktionerne henviser til, kun består af artikler, der publiceredes online, dvs. netop ikke avisernes litteraturtillæg, der som regel kun bliver produceret i papirformat. Disse må stadig indhentes enkeltvis ved at tage personlig kontakt til den enkelte avis.

Et fuldstændigt overblik over alle avisers reaktioner på *Die kurze Geschichte* ligger på grund af disse betingelser uden for denne afhandlings rækkevidde. I stedet forsøges blot at nå frem til et billede af avisanmeldelseslandskabet, der er tilstrækkeligt nuanceret til at kunne tåle en sammenligning med de videnskabelige anmeldelser.

Avis-anmeldelser som genre til at repræsentere de uvidenskabelige reaktioner på et videnskabeligt værk er et valg, der er foretaget for at afgrænse materialet. Man kunne have valgt andre medier som fjernsynsudsendelser,

internettet generelt, internettet afgrænset til litteraturhistorisk interesserede blogs, etc. Dette ville være et omfattende arbejde, og især arbejdet med internettet ville kræve en større udarbejdelse af kriterier for, hvilke typer materiale der skulle anses for at være relevante og hvilke ikke. I afsnit 3.1.2.4 vil det blive synligt, at det selv ved afgrænsningen til avis-anmeldelser i nogle tilfælde kan være svært at vurdere, hvad der skal inddrages i behandlingen, og hvad der ikke skal.

3.1.1 Entusiasme(?)

Ideen til overhovedet at se nærmere på forholdet mellem avisernes reaktioner på Schlaffers bog og videnskabens reaktioner udsprang af læsningen af en i et videnskabeligt tidsskrift publiceret artikel af Almut Bauer, i hvilken hun undervejs problematiserer vore dages voldsomme strøm af informationer og beskylder aviserne for med deres naive og overfladiske vurderinger af *Die kurze Geschichte* at påvirke folk til at negligere de mange problemer, der kan være ved et videnskabeligt stykke arbejde, hvilket i hendes optik medfører meget uheldige konsekvenser.⁹ Således kan hun i sin ærgrelse opregne følgende liste over entusiastiske anmeldelser af bogen:

Ulrich Raulff: Der rebellische Mandarin. In: Süddeutsche Zeitung, 26.02.2002, s. 15 – Martin Halter: Das Pfarrhaus als Wiege der deutschen Klassik. In: Tages-Anzeiger – Zürich, 08.03.2002 – Julia Schröder: Nun, o Unsterblichkeit, was kommt noch nach? In: Stuttgarter Zeitung, 13.03.2002 – Juliane Vogel: Musensöhne mit Pfarrervätern. In: Die Presse (Wien), 16.03.2002 – Tilman Krause: Die deutsche Innerlichkeit. In: Die Welt, 16.03.2002¹⁰

Det første skridt ind i avisverdenen viser altså – forudsat tillid til Bauers henvisninger¹¹ – tilsyneladende en begejstring for Schlaffers produkt.

⁹ Bauer, s. 352. For mere om disse uheldige konsekvenser henvises til afsnit 3.2.3.2.

¹⁰ Ib., s. 353 f. (fodnote 1 + 22).

¹¹ Om Bauers henvisninger (eller mangel på samme), se afsnit 3.2.1.

3.1.2 En nuancering

Udgangspunktet for undersøgelsen af avisernes reaktioner blev på baggrund af Bauers artikel og ydermere en tanke om, at avis-anmelderne i mangel på faglig ekspertise ikke turde andet end at rose bogen, en tese om, at aviserne generelt ville vise sig at være begejstrede for *Die kurze Geschichte*. For at få denne tese bekræftet blev en længere række avis anmeldelser forsøgt indhentet. Selvom det ikke var muligt i alle tilfælde at skaffe artiklerne hjem, blev det dog hurtigt tydeligt, at billedet af anmeldelseslandskabet er langt mere nuanceret, end Bauers fodnote indikerer, da de behandlede aspekter ved og vurderinger af bogen viser sig at være vidt forskellige.

For at beskrive problemstillingen billedligt kunne man sige, at situationen ligner et barn (bogen), der af én voksen (avis A) beskrives som buttet og sød, mens en anden voksen (avis B) siger om barnet, at det forhåbentlig har en god fremtid foran sig. Buttet og sød er to helt forskellige kategorier (udseende/væremåde), og udtalelsen om fremtiden kan næsten ikke engang beskrives som hørende under en kategori. De tre elementer kan derfor ikke sammenlignes indbyrdes, men siger alle sammen noget om barnet (eller i hvert fald om forældrenes beskrivelse af det).

På samme måde altså med anmeldelserne. Dette afsnits fire underpunkter hører ikke til én overordnet kategori, men de belyser alle fire nogle væsentlige sider af avisernes reception, nemlig

- 1: Om recensenterne er enige i bogens konklusion (at litteraturhistoriens endeligt er en kendsgerning) – det indholdsmæssige.
- 2: Hvad de synes om Schlaffers fremgangsmåde – det formale.
- 3: Hvilke konsekvenser de forudser, bogen kan få – fremtidsperspektivet.
- 4: Hvorfor det kan være svært at dele reception op sort-hvidt og sige, at tidsskrifter er videnskabelige, mens aviser er uvidenskabelige.

Denne nuancering af billedet vil altså vise, at størrelsen ”avisanmeldelser af *Die kurze Geschichte*” er temmelig kompleks, langt mere end Bauers enumeratio af entu-siastiske recensioner kunne foranledige nogle til at tro.¹²

3.1.2.1 Respons på bogens påstand om litteraturens død – Wertung på grundlag af indhold

Bogen fortjener ikke titlen litteraturhistorie, mener Klaus Siblewski i sin anmeldelse i *Die Tageszeitung*¹³. Således tolker notitsen på perlentaucher.de¹⁴ i hvert fald hans artikel. Og ved en nærmere gennemlæsning af selve anmeldelsen forklares hvorfor: Siblewski mener ikke, at Schlaffer primært ønsker at skrive om litteraturen, men om Büchner og Marx, omkring hvem han derfor bygger resten af sit arbejde op. Denne anklage understøtter Siblewski ved det – må man sige – ufuldstændige, argument, at Schlaffer f.eks. kun anvender ordet ”schön” én gang. Det væsentligste for Siblewski er dog at få påpeget, at Schlaffer lukker for hurtigt ned for den tyske litteraturhistorie ved fejlagtigt at reducere den enkelte forfatter for meget til et produkt af sin tid og i øvrigt forudsætte en bestemt læsemåde/tilgangs-vinkel.

Siblewski hævder, at en ung generation af forfattere er på vej frem, at litteraturen vil fortsætte ufortrødent, og at det, der i virkeligheden er brug for, er den rette tilgang til/måde at behandle den nye litteratur på.

Artiklen er et godt eksempel på, at denne genre, avis-anmeldelser, frem for at argumentere videnskabeligt og fyldigt blot kommunikerer synspunkter og holdninger; den formidler ikke et argument, men et indtryk. Videnskabeligt set har han måske ret, måske ikke, men hans synspunkt er i hvert fald tydeligvis det, at Schlaffer for let får sat en stopper for den tyske litteraturs historie.

¹² Bauer er her bare én repræsentant for en del af videnskaben, for hvilken det er magtpåliggende at advare de stakkels intetanende ikke-videnskabelige – men indflydelsesrige – miljøer, som f.eks. aviserne og de (endnu-ikke-til-at-være-videnskabelige-oplærte) studerende imod konsekvenserne af ikke at gå i dybden med videnskabelige produkter, men derimod lade sig narre til at tage noget for gode varer. Se hertil også afsnit 3.2.3.2.

¹³ Klaus Siblewski, ”Hol dir den Kick mit Büchner”. In: *Die Tageszeitung*, 10. april 2002, s. 16.

¹⁴ <http://www.perlentaucher.de/buch/9505.html>.

En anden anmelder, der deler Silblewskis holdning, er Ulrich Greiner, der i en omtale af *Die kurze Geschichte* i *Die Zeit*¹⁵ ud over specifikt at kritisere Schlaffers argument omkring den anden af de to litteraturhistoriske højkonjunkturer i hans arbejde¹⁶ – og i øvrigt at kalde Schlaffers grundtese for uholdbar – bruger sin spalte-plads på at forklare, at hver gang en profet har forkyndt ”enden på...”, har det som regel ikke holdt stik, og at det derfor sandsynligvis heller ikke vil gøre det ved Schlaffers sætten punktum for litteraturen.¹⁷ Der er altså flere anmeldelser, der ikke vil støtte op omkring et forsvar af litteraturens død, og indtil videre ingen anmeldelser, der ønsker at tage Schlaffers parti. slut

En senere anmeldelse af Greiner i *Die Zeit* nr. 22 af d. 25. maj 2005, i hvilken han roser mamut-litteraturhistorien *A New History of German Literature* (1.004 sider) til skyerne, efterlader ingen tvivl om, at hans sympati ikke ligger hos Schlaffers 158 siders litteraturhistorie, da han igen her bruger anledningen til irriteret at fremhæve Schlaffers ignorance af litteraturhistorier, der, som Schlaffer siger¹⁸, ikke udgør en helhed, fordi de er sammensat af arbejder fra forskellige videnskabsfolk, der eksempelvis har behandlet hver deres epoke, forfatterskab e.l., hvilket leder over i det følgende afsnit om helhedsæstetik:

3.1.2.2 Helhedsæstetik – Wertung på grundlag af form

Mens artiklerne i det foregående afsnit beskæftigede sig med modsætningsparret enig/uenig i forhold til tesen om litteraturhistoriens afslutning i midten af det 20. århundrede – og kunne konkludere, at de var uenige –, er Cord Barkhausens artikel fra *Die Zeit*¹⁹ i stedet et eksempel på en tilgang, der bedømmer bogen ud fra en helt anden type kriterium, nemlig en æstetisk.

¹⁵ Ulrich Greiner, ”Anfanges Ende – wie lange währt die deutsche Literatur”. In: *Die Zeit*, nr. 11, 2002

¹⁶ Se hertil også afsnit 3.2.3.8.

¹⁷ Som parallel-eksempler bruger Greiner Heideggers proklamering af metafysikkens endeligt, Daniel Bells af ideologi, Alexandre Kojèves af historien osv.

¹⁸ Schlaffer (b), s. 12 f.

¹⁹ Cord Barkhausen, ”Erst Narr, dann Dichter”. In: *Die Zeit*, litteraturtillæg, 21. marts 2002, s. 69

Som alle andre anmeldelser resumerer også Barkhausen bogens indhold, men i modsætning til de andre vælger han bl.a. at fokusere på fordelene ved det, som Schlaffer også selv i sin bog fryder sig over, nemlig at den er skrevet af én person frem for at være et resultat af et samarbejde mellem en række videnskabsfolk. I lighed med Siblewski, der snarere formidleder et indtryk end et argument, udfolder heller ikke Barkhausen en længere (eller for den sags skyld kortere) videnskabelig argumentation, efter at han har konstateret, at *Die kurze Geschichte* med én videnskabsmands arbejde "das 'Ganze' umfasst". Men i stedet lader han blot denne formulering være argument nok i sig selv. Han hylder altså helheden, men forklarer ikke hvorfor.

Denne "helhedsæstetik" kendes fra bedømmelser af skønlitteratur, men har ikke ofte været anvendt som bedømmelseskriterie for videnskabelige arbejder. Heydebrand & Winko beskriver målestokken *Ganzheit* således: "Die Teile müssen in Harmonie miteinander stehen, das Ganze muß mehr sein als die Summe der Teile, das Werk soll einem Organismus gleichen"²⁰. Som tidligere nævnt sigter Heydebrand & Winko netop mod vurdering af skønlitteratur, men hos Schlaffer er kriteriet altså anvendt i videnskabelig sammenhæng ('en litteraturhistorie bør ikke være "die Summe der Teile", men ligne en organisme /være en helhed'), og hos Barkhausen i en vurdering af et videnskabeligt arbejde.

Mod denne hævde af kriteriet *Ganzheit* som målestok for god eller dårlig videnskab ville den brede videnskabelige masse måske kunne indvende, at Schlaffer tilsyneladende har beskæftiget sig så meget med sit objekt (den moderne skønlitteratur), at han har mistet evnen til at skelne mellem kriterierne for god skønlitteratur i det moderne og for godt videnskabeligt arbejde. Heydebrand & Winko beskriver nemlig *Ganzheit* som værende tæt forbundet med *Stimmigkeit*, en typisk *Wert* fra det modernes skønlitteratur.²¹

Og tilsvarende kunne man så anklage Barkhausen for at være en anmelder, der åbenbart ikke er i stand til at skelne mellem de to forskellige kriterie-repertoarer, man som anmelder må anvende på hhv. skøn- og faglitteratur,

²⁰ Heydebrand & Winko, s. 118.

²¹ Heydebrand & Winko, s. 118. Se også deres diagram på s. 114-115, hvor *Ganzheit* og *Stimmigkeit* underordnes den overordnede *formaler Wert Schönheit*.

og måske derfor kommer til at bruge skønlitteratur-terminologi i sin bedømmelse af en videnskabelig bog.

Men omvendt kunne man også blot konstatere, at der altså foreligger et stykke videnskabeligt arbejde, der i stedet for gængs videnskabelig argumentation foretrækker at argumentere ud fra skønlitterære præmisser, og at dette oven i købet finder gehør i avisanmeldelses-verdenen.

Under alle omstændigheder må Barkhausens vurdering kategoriseres som en helt anden type end Siblewskis og Greiners, der var en ikke-æstetisk.

3.1.2.3 Bildungspolitik – Wertung på grundlag af potentiel effekt

Hanno Helblings rosende anmeldelse i *Neue Zürcher Zeitung*²² og Jürgen Kaubes ligeledes begejstrede anmeldelse i *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*²³ har ud over deres tilfredshed med bogen også begrundelsen for deres tilfredshed tilfælles: De glæder sig over dens nytteværdi i uddannelsessystemet. Således, skriver Kaube, ”besteht ihr (litteraturhistoriens) Publikum gar nicht [...] aus Literaturwissenschaftlern, [sondern aus] Gymnasiallehrer[n], Abiturienten und Studenten”²⁴. Denne nytteværdi begrundes hos Helbling især med bogens læsevenlighed (sættes altså i forhold til den studerende), mens den hos Kaube begrundes med bogens anvendelighed som ”Mittel, um zu begründen, warum überhaupt gelesen werden soll”²⁵, og hvorfor man i de tyske skoler skal læse netop Goethe, Büchner eller Brecht og ikke oversættelser af Shakespeare, Baudelaire eller Sartre (sættes altså her i forhold til læreplaner).

Ved denne type anmeldelser vurderes altså hverken bogens faglige indhold – det forudsættes ganske enkelt at være i orden i en, som Kaube fejlagtigt²⁶ kommer til at kalde det, litteraturhistorisk afhandling²⁷ – eller det

²² I udgaven af 14. marts 2002.

²³ I udgaven af 7. april 2002, nr 14, s. 68.

²⁴ Jürgen Kaube, ”Am Ende aller Pflichtlektüren”. In: *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 07.04.2002, nr 14, s. 68.

²⁵ Ib.

²⁶ ...som det vil vise sig i afsnit 3.2.3.3.

²⁷ Kaube, s. 68. Se hertil afsnit 3.2.3.3.

formal-æstetiske indtryk, men snarere bogens mulige konsekvenser. Der foretages altså en slags virkningsæstetisk vurdering: Bogen er god, fordi den vil kunne bruges til noget.

Det interessante er her at lægge mærke til, hvad anmelderne her i afsnittet *ikke* tager højde for, nemlig om denne brug i sig selv vil være god eller ej. Idet de ikke – som anmelderne i afsnit 3.1.2.1 – tager stilling til det faglige indhold, men kun til bogens anvendelsesmuligheder, undersøges jo ikke, om brugen af bogen i undervisnings-sammenhæng ville være kvalificeret. Denne problemstilling tages op igen i afsnit 3.2.3.2, hvor der fra videnskabelig side bl.a. fokuseres på *avis-anmeldelsernes* potentielle virkning.

3.1.2.4 Grænsetilfælde: Når avisen blot refererer videnskaben

I det elektroniske tidsskrift *IASL-online* har Hartmut Reinhardt fået sin recension af *Die kurze Geschichte*, "Vergnüglicher Normativismus", publiceret²⁸. Undervejs i denne anmeldelse beskriver han, hvorledes *Süddeutsche Zeitung* (herefter: *SZ*) i forbindelse med udgivelsen af *Die kurze Geschichte* lod litterater og litteraturvidenskabsmænd (m/k) komme til orde, hvoraf kun få – Reinhardt nævner Kurt Wölfel; fra Bauers liste over entusiastiske anmeldelser i afsnit 3.1.1 kunne man nævne Ulrich Raulff – "ihre Zustimmung zu Protokoll gaben"²⁹.

Hvorledes skal man rubricere disse *litteraturvidenskabelige* avis-anmeldelser, som Reinhardt omtaler? F.eks. nævner han en anmeldelse i *SZ* skrevet af Klaus Weimar³⁰, forfatteren til standardværket *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft*³¹. En sådan anmeldelse kan vel næppe siges at være uvidenskabelig, om end den så er bragt i et "uvidenskabeligt" medie.

²⁸ iasl.uni-muenchen.de/rezensio/liste/reinhardt1.html.

²⁹ Ib.

³⁰ "Lesen wollen wir nur, was uns auch Vergnügen bereitet". In: *Süddeutsche Zeitung*, 3.5.2002.

³¹ *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, München, 1989.

Det samme gælder for Hans-Jürgen Schings' anmeldelse af Schlaffers bog i *Frankfurter Allgemeine Zeitung*³², der blot er en mildnet udgave af hans særdeles kritiske recension i det videnskabelige tidsskrift *Das Achtzehnte Jahrhundert*.

Denne type avis-anmeldelser vil på grund af deres videnskabelige ophav ikke i denne afhandling blive regnet som almindelige avis-anmeldelser, men derimod gå under betegnelsen recensioner, og en behandling af disse må derfor høre under afsnit 3.2.

3.1.3 Sammenfatning

Man ville gøre avisverdenen meget uret ved at mene, at man hermed havde givet en helt dækkende analyse af dens modtagelse af Schlaffers bog på dette ufuldstændige materialegrundlag, men dette var, som det huskes, heller ikke formålet. Målet var at få dannet et billede af feltet.

Tesen var, at avis-anmeldelserne generelt ville rose det videnskabelige arbejde, men et problem ved tesen viste sig at være ordet ”generelt”. Man kan ikke skære avisanmeldelserne over én kam, da deres fokus ligger meget spredt, og de kan i øvrigt ikke siges pr. definition at være uvidenskabelige. Fagligt kompetente eller ej, så viger anmelderne ikke tilbage for at være uenige i bogens indhold, og omvendt er de heller ikke bange for – uden at have undersøgt dette indhold – at kalde den for et godt redskab til (videnskabelig) undervisnings-sammenhæng og dermed sandsynligvis give den et salgsmæssigt boost. Eksemplet Barkhausen viste desuden, at enhver bog, der anmeldes i avisen – her en videnskabelig –, risikerer at blive underkastet, hvad man kunne kalde ”skønlitteratur-kritik”.

³² Af 19. marts 2002.

3.2 Den videnskabelige reaktion – en analyse af tidsskriftartiklerne

Den første ide til behandlingen af den videnskabelige del af reaktionerne på *Die kurze Geschichte* var at undersøge, hvor på et positiv-negativ-spektrum de forskellige recensioner kunne placeres, gruppere dem og sætte dem op over for hinanden i en diskussion. Men dette projekt kændrede, da det efterhånden blev klart, at ingen recen-senter var synderligt begejstrede for Schlaffers arbejde, og at der faktisk maksimalt kunne blive tale om en mindre gruppe af recensioner, der forholdt sig neutralt – tilsyneladende ikke særligt diskussionslystne –, og så en større gruppe negative reaktioner, der altså ville komme til at mangle en modpart i diskussionen.

Da denne generelle holdning i de videnskabelige artikler var relativt uproblematisk at fastslå, foretoges i stedet en katalogisering af artiklernes forskellige kritikpunkter med det formål at undersøge, hvilke dele af Schlaffers arbejde, der vakte den største uro. Dette viste sig, som det vil fremgå af afsnittet her, at være Schlaffers kriterier (eller mangel på samme), når han anerkender bestemt litteratur og afviser anden. Wynfried Kriegleder, for at anskueliggøre problemstillingen ved hjælp af et eksempel, konstaterer ganske kort: "Nach welchen Kriterien Schlaffer die einen rauswirft und die anderen reinlässt bleibt offen."³³ Denne problemstilling vil derfor, altså på grund af sin hyppige forekomst i recensionerne, blive udsat for den grundigste behandling. I denne sammenhæng ville en decideret kriterieanalyse af *Die kurze Geschichte* være oplagt at foretage, og da det netop er, hvad Volkhard Wels har gjort i sin temmelig lange recension, vil et hovedafsnit her i afsnit 3.2 være viet til diskussionen med Wels' artikel.

Inden denne kriterie-diskussion, der vil lede videre over i diskussionen om konventioner – og en antydning af, at Schlaffer og kritikerne måske i virkeligheden taler lidt forbi hinanden, vil der dog først blive undersøgt og gennemgået andre emner, der lå recensenterne på hjerte. Dette sker for at skabe et lidt bredere billede af den videnskabelige reception af *Die kurze Geschichte* end blot diskussionen om hovedproblemet kriterier.

³³ Kriegleder, s. 232.

En forudgående ganske kort præsentation af de behandlede recensioner og en placering af dem på spektret neutral-negativ, skal hjælpe som et redskab til bedre at kunne bevare overblikket i resten af afhandlingen, men inden da må først en helt anden problemstilling, der berører undersøgelsens validitet, behandles:

3.2.1 Kommentarer til validitet – ”intertekstualitet”

Under den føromtalte katalogisering opstod der et uventet og lettere irriterende problem, som her i analysen ikke kan undgå – om end i et rimeligt uskadeligt omfang – at påvirke validiteten i brugen af termen ”de videnskabelige anmeldelser” eller ”recensionerne” som betegnelse for den samlede videnskabelige kritikmasse, der i princippet, så længe intet andet angives, burde bestå af en række af hinanden indbyrdes uafhængige artikler.

Trods denne vurderede uskadelighed, må problemstillingen dog nævnes, så denne afhandlings læsere får mulighed for også selv at tage stilling til, hvor kraftigt validiteten er influeret:

Det overraskende moment er to lidt for enslydende sætninger fra to ellers forskellige anmelderes artikler, der er udkommet omtrent samtidig i to forskellige tidsskrifter – ganske kort tid efter udgivelsen af *Die kurze Geschichte*. Det drejer sig om henholdsvis Hans-Jürgen Schings artikel i *Das Achtzehnte Jahrhundert*³⁴ og Almut Bauers artikel i *Jahrbuch für internationale Germanistik*³⁵. Brudstykker fra de to sætninger, det handler om, lyder som følger:

Schings: ”ein Feuerwerk an Pointen^a, das den amüsierten Leser^b gleich auch auf Gutmütigkeit^c einstimmt^d.”³⁶;

Bauer: “und in der er mit einem Feuerwerk an Pointen^a den amüsierten Leser^b auf Gutgläubigkeit^c einzustimmen versucht^{d,37}.”

Det er tydeligt, at der her ikke kan være tale om et tilfælde, så spørgsmålet er, hvem der har glemt at lave en henvisning.

³⁴ (2002, vol. 26, h. 2(!), s. 252-254).

³⁵ (2002, vol. 34, h. 2(!), s. 349-354).

³⁶ Schings (a), s. 252.

³⁷ Bauer, s. 350.

Schings er en nyligt fra Freie Universität i Berlin afgået forsker, der er udmærket med en fortjenestemedalje fra *Die Goethe-Gesellschaft* i Weimar (2005), mens Bauer er en ung forsker – ligeledes i Berlin, der ikke kan afvises af have taget del i forelæsninger hos eller samtaler med Schings. Og selvom det i det store hele ikke har væsentlig betydning for deres artikler, må det siges at være ærgerligt, at ingen af dem har henvisninger til den anden, eller at de ikke har henvisning til en tredje kilde, da de jo dermed begge er mistænkt for citatsjusk (-fusk ville nok være at overbetone sagens alvor i netop dette tilfælde), selvom Schings' curriculum vitae per se taler for, at han nok ikke er den, der typisk ville undlade henvisninger.³⁸ Schings' artikel er i øvrigt en „erweiterte Fassung einer zuerst in der *FAZ*, Nr. 66 vom 19. März 2002, Seite 15, publizierte Besprechung“³⁹, så en mulighed er det også, måske endda den mest sandsynlige, at Bauer har været i berøring med denne Besprechung, inden hun affattede sin egen artikel.

Mindre suspekt, men interessant nok til at blive behandlet, er et par yderligere sammenfald mellem nogle af Schlaffer-anmeldelserne. Fire af disse kritiserer nemlig Schlaffer for hans overflod af *aperçus*, f.eks. Wolfgang Adam som vedhæftet irritationsmoment i en underforstået kritik af Schlaffers manglende tilkendegivelse af, at det faktisk er et essay, han har affattet og ikke en litteraturhistorie, der følger de gældende normer omkring for eksempel henvisninger. „Denn um einen Essay handelt es sich bei dem bisweiligen in seine *Aperçus* verliebten Text.“⁴⁰ Det kan være, at det er et tilfælde, men det er alligevel pudsigt, at to af de andre artikler, i hvilke dette lidt sjældent forekommende ord *aperçus* forefindes, er netop Schings' (Schings (a), s. 253) og Bauers (s. 350)⁴¹.

³⁸ Af andet, der taler Schings' sag, kan nævnes, at hans artikel netop har fokus på manglende henvisninger (som vist i afsnit 3.2.3.4), hvorfor det næsten ville være absurd, hvis han ikke selv havde styr på sine henvisninger. Herudover kommer Schings i modsætning til Bauer også med eksempler fra *Die kurze Geschichte* på dette "Feuerwerk", f.eks. citatet: "Viel wird geforscht, wenig gelesen". (Schings (a), s. 252.)

³⁹ Schings (a), s. 252 (fodnoten).

⁴⁰ Adam, s. 125.

⁴¹ For at følge den efterhånden ganske åbenlyse – men altså ikke i artiklerne angivne – sammenhæng mellem Bauers og Schings artikler helt til dørs kan her afrundes med først en sætning, som Schings slutter sin artikel med, og derefter ekkoet eller måske snarere svaret der lyder i Bauers artikel: "So fügt sich der nicht immer glücklichen Geschichte der deutschen Literatur ein weiteres kleines Malheur hinzu, eine germanistische Fußnote allerdings nur und

Den formodede sammenhæng mellem disse to artikler må altså tænkes med, når de videnskabelige reaktioner her skal analyseres. Stiller man f.eks. alle disse recensioner op i føromtalt holdningsspektrum, der går fra neutral til negativ beskrivelse af deres objekt, og Schings' og Bauers artikler begge forekommer helt henne i den negative ende, bør man måske ikke veje dem som *to* artikler, der kritiserer *Die kurze Geschichte* så heftigt, men nærmere som én eller måske halvanden.

Med til sagen hører også, at de to artikler så i øvrigt har ganske forskellige foki. Schings har på sine tre sider næsten en hel lille vifte af kritikpunkter⁴², hvor Bauer har Schlaffers given efter for samfundets ”Sensationszwang”⁴³ som omdrejningspunkt for sin kritik.

3.2.2 Recensionerne – et overblik

Inden der leveres en emneopdelt behandling af den kritik, som de indhentede videnskabelige anmeldelser af *Die kurze Geschichte* foretager, skal her kort gives et spektralt overblik over recensionslandskabet. Dette overblik skal fungere som redskab til at sætte de i behandlingen anvendte citater fra artiklerne i et perspektiv: Har en ellers relativt neutral artikel udtalt sig negativt om et enkelt punkt i Schlaffers arbejde, anses kritikken f.eks. for at være hårdere på dette punkt, end hvis en i øvrigt ophidset anmeldelse også på dette givne punkt udtaler sig hårdt. Eller omvendt: Hvis en generelt negativ anmeldelse pludselig ytrer sig positivt om noget, anses det for at være en voldsommere ytring, end hvis en neutralt indstillet artikel gør det.

gewiß eine kurze” (Schings (a), s. 254.); ”In einer Zeit – die Pisa-Studie hat es gezeigt –, in der allzu viele Schüler Probleme haben beim Umgang mit anspruchsvollen Texten und die meisten Lehrpläne darauf verzichten, literarische Bildung näher zu beschreiben und einzufordern, kann man nicht darauf hoffen, dass Heinz Schlaffers ”Kurze Geschichte der deutschen Literatur” nur eine kleine Fußnote in der Literaturwissenschaft bleibt.” (Bauer, s. 352) (Min fremhævnings i begge citater.) (At Hans-Gert Roloff i sin artikel også råber ”Pisa! Pisa!” (Roloff, s. 324), hænger sammen med, at han til dels bygger den op over tre i samme tidsskriftnummer efterfølgende artikler, (af hvilke Bauers er den ene,)hvilket han også selv gør opmærksom på (Roloff, s. 325). Hermed angivet et eksempel til efterfølgelse for Bauer.

⁴² Bl.a. overfladiskhed, ”die Kurzatmigkeit” (Schings (a), s. 254) og problemerne, der opstår, når man ingen henvisninger har: Så finder man aldrig ud af, om Schlaffer f.eks. har adopteret nogle af sine ideer fra andre, hvilket han højst sandsynligt har. (Se hertil afsnit 3.2.3.4).

⁴³ Bauer, s. 349.

To recensioner af hhv. Giovanni Chiarini og Matteo Galli vil blive forbigået, da de er skrevet på italiensk; og en italiensk-betitlet – antaget tysksproget – recension af Jochen Hörisch har vist sig så problematisk at indhente, at dette er valgt fra, og de her behandlede resterende tretten videnskabelige anmeldelser anses for at være en tilstrækkelig mængde til at være repræsentativ for den videnskabelige reception af Schlaffers arbejde.

De tretten artikler kan deles op i følgende tre grupper, der igen kan placeres forskellige steder på et spektrum, der går fra en overvejende neutral holdning til *Die kurze Geschichte* i den ene ende til en næsten krigerisk indstilling i den anden ende:

Til den første gruppe, der med rimelighed kan placeres i den neutrale ende, hører tre recensioner, Michael Feldts, Ruedi Grafs og Günter A. Höflers, der kun ganske få steder går ind og er egentligt vurderende. Til recensionens opgaver hører jo både kort og præcist at gengive, hvad recensionens objekt drejer sig om, og at være vurderende; men denne første gruppe forsømmer altså sidstnævnte opgave en smule. Når de endelig vover sig ud i vurderinger, sørger de for at finde cirka lige meget positivt og negativt stof at kommentere.

På midten af spektret placeres en gruppe bestående af fem recensioner: Wolfgang Adams, Rüdiger Görners, Willi Goetschels, Walter Kliens og Wynfried Kriegleders. I disse artikler vejer de negative kritikpunkter både kvantitativt og kvalitatativt tungere end de positive.

Forbliver midtergruppens kritik dog i en sober tone, en sagte sukken og forsigtigt opgivende rysten på hovedet, står det straks helt anderledes til i den sidste gruppe, som består af recensionerne fra Almut Bauer, Andreas Keller, Hans-Gert Roloff, Hans-Jürgen Schings og Volkhard Wels, der tilsyneladende har rottet sig sammen i Berlin (og Potsdam) for at stemple Schlaffers bog som en uvidenskabelig malør. Fire af disse artikler er på Roloffs initiativ skrevet og samlet i *Jahrbuch für internationale Germanistik*,⁴⁴ og den femte, Schings', har beviseligt en forbindelse til gruppen, som anført i afsnit 3.2.1. Følgende tekstpassage fra Roloff er et ganske godt eksempel på denne gruppes karakteristisk af *Die kurze Geschichte*:

⁴⁴ Se hertil evt. Roloffs kommentar på side 325 i hans recension.

[K]aum eine Seite des Büchleins, die nicht falsche Hinweise, Verzerrungen, Ungenauigkeiten, unzeitgemäße Behauptungen, Verunglimpfungen, Disqualifizierungen, logisch abenteuerliche Findungen usw. enthält.⁴⁵

Med denne oversigt over recensionerne in mente kan en egentlig behandling af deres væsentligste fokuspunkter tage sin begyndelse.

3.2.3 Kritikens hovedpunkter

Som væsentlige fokuspunkter regnes de, der i recensionerne har fyldt mest enten i tekstmasse eller ved at optræde i et stort antal af recensionerne. Det vil altså sige, at et fokuspunkt eller -område godt kan være stort, selvom det kun er behandlet i en artikel, hvis der i denne er brugt flere sider på at uddybe dette, mens et andet område måske vil blive regnet som perifert, selvom to-tre recensenter berører det, hvis det hos dem alle kun er nævnt i sidebemærkninger. Man kunne også have argumenteret for, at de punkter, som flest recensenter kommer ind på, på grund af deres hyppighed, ville være de mest relevante at behandle, men dette er valgt fra af den praktiske grund, at der så kun ville være meget lidt argumentations-stof at arbejde med, og der er i forvejen ikke voldsomt meget af dette, da recensenterne i mange tilfælde forholder sig anklagende uden særligt grundigt at argumentere for deres egne synspunkter.

Ud over punktet kriterier, repræsenteret ved Volkhard Wels' artikel, er også alle andre punkter behandlet, som jeg mener hører til gruppen af større kritikpunkter i de tretten artikler, der behandles her i afhandlingen. For så vidt muligt at fuldende billedet af recensenternes modtagelse er der også levnet et enkelt underafsnit til at give et par eksempler på, hvad de mindre kritikpunkter består i.

⁴⁵ Roloff, s. 323.

3.2.3.1 Om den anerkendte videnskabsmand, Heinz Schlaffer

Det oprindelige ønske om at lade de positive videnskabelige modtagelser diskutere med de negative kunne som tidligere nævnt ikke realiseres, da den ene gruppe simpelthen ikke eksisterede. Dette afsnit vil, inden der tages hul på behandlingen af rækken af væsentlige *negative* kritikpunkter, redegøre for det ene punkt, som recensenterne på tværs af grupperne kan enes om at tildele positive mærkater, nemlig Heinz Schlaffer selv og hans videnskabelige karriere.

Alle recensionernes omtaler af dette emne skal ikke opregnes her, hvor det vil være tilstrækkeligt blot at se et par eksempler fra det tidligere nævnte spekters to negative grupper. Det, man vil bemærke, er, at hvert gang videnskabsmanden Schlaffer omtales i en positiv vending, er det som emfasemarkør til et kritikpunkt. Således ærgrer f.eks. Görner sig i forbindelse med et af sine kritikpunkter: ”Hier hätte man – *gerade von diesem Autor* – differenzierte Auskünfte erwartet.”⁴⁶ Roloff siger om modsigelser i bogen: ”Irritierend ist, wie *der gelehrte Verf.* sich selbst widerspricht”⁴⁷, og Adam, der leder efter kriterier for Schlaffers udelukkelse af 1.000 års litteratur (hos Roloff kaldet *das Kahlschlagsmodell Schlaffers*⁴⁸) spørger sig selv

auf Grund welcher Kriterien *Schlaffer, der sich durch eine Reihe bemerkenswerter Studien im Fach einen Namen gemacht hat*, dazu kommt, fast der gesamten deutschsprachigen und lateinischen Überlieferung vom 8. bis frühen 18. Jahrhundert einen Platz in der Literaturgeschichte zu verweigern.⁴⁹ (Kursiv tilføjet)

De med kursiv fremhævede dele af citaterne viser, at recensenterne anerkender Schlaffer og hans tidligere arbejde. Men det faktum, at Görners *gerade* tydeligvis også er tænkt ind i de to efterfølgende citater, peger på en skuffelse over, hvad man måske indtil videre kunne kalde en antydet videnskabelig *backsliding* hos Schlaffer. Således er der allerede ved det ene punkt, som recensenterne kunne enes om at omtale positivt, dryppet lidt malurt i

⁴⁶ Görner, s. 653.

⁴⁷ Roloff, s. 324.

⁴⁸ Roloff, s. 323.

⁴⁹ Adam, s. 126.

bægret. Det næste punkt, der her skal behandles – om Schlaffers veludviklede retoriske evner –, skal i øvrigt vise sig hurtigt at foretage en lignende drejning fra synlig imponerethed over i suk og klage.

Den spørgeren til Schlaffers kriterier, som Adam her i afsnittet bragte frem i lyset, er som tidligere nævnt genstand for en større diskussion i et senere afsnit, der har en kriterieanalyse foretaget af Volkhard Wels i centrum, så for videre beskæftigelse med dette emne henvises dertil.

3.2.3.2 Schlaffers retoriske udfoldelser – suggestion = sensation?

Schlaffer vælger i sin essayistiske litteraturhistorie et let sprog uden afbrydelser i form af fodnoter og henvisninger⁵⁰. Feldt vurderer som den eneste recensent dette udelukkende positivt. Han synes, at bogens udeladelse af fagsprog gør den mere bruger-venlig for bogens primære målgruppe, de studerende, og dermed stiller han sig ved siden af anmelderne fra afsnit 3.1.2.3.⁵¹ Men over for Feldt står en lang række af de andre recensenter og råber om bogens retoriske virkemidler advarende imod denne, som de nok ville kalde det, naive læsemåde, hvad de mener, der foregår, nemlig: *Fälschung!*, *Suggestion!* og *Blendung!*

Disse har nemlig også været opmærksomme på Schlaffers retoriske teknikker, hvilket allerede synliggjordes i afsnittet om Schings og Bauers *Feuerwerk*-sammenfald.

Die kurze Geschichte er forsøgt gjort så kort som mulig, men Bauer gør opmærksom på, at når noget kompliceret skal forklares enkelt, kommer man let til at bevæge sig på grænsen til *Fälschung*. Og hun mener, at Schlaffer i sin bog krydser denne grænse, hvilket fører til *Blendung* af den intetanende, uvidenskabelige læser.⁵²

⁵⁰ For mere om genre-betegnelsen essayistisk litteraturhistorie, se afsnit 3.2.3.3, og for en kort og præcis generel beskrivelse af essayets typiske kendetegn, se Adams beskrivelse i afsnittet.

⁵¹ Feldt, s. 278. Bevæger man sig uden for recensionernes sfære, kan der dog findes støtte for Feldts positive synspunkt i en videnskabelig artikel af Ruth Florack, der også glæder sig over bogens anvendelighed for studerende. For mere om denne artikel af Florack, se afsnit 3.2.3.8.

⁵² Bauer, s. 349 f.

Keller går direkte ind og laver en mikro-analyse af de retoriske teknikker, Schlaffer anvender i sin, som Keller kalder det, *suggestiven Zauber*. Keller finder eksempler på ”Kette[n] von Scheinwahrheiten”, altså assyndeta, eller som han selv også kalder det *Reihenthesen*, der ikke lægger op til videre diskussion eller undersøgelse, men ved opremsningen i sig selv – altså på grund af deres form – synes uanfægtelige. Og det, at Schlaffer forkorter mellemregningerne i sin argumentation helt væk, gør det blot endnu vanskeligere at efterprøve kædernes sandhedsværdier, og er derfor også ret uheldigt.⁵³

Hvad der før forsigtigt benævntes videnskabelig *backsliding*, læner sig nu langsomt op ad videnskabelig uredelighed, og recensenterne foreslår forskellige motiver til den forbrydelse, de synes Schlaffer begår med retorisk suggestion som sit redskab. Endda en recensent som Görner, der ellers ikke beskæftiger sig med netop dette emne, spørger sig selv, ”warum ausgerechnet Schlaffer sich ein solches Buch geleistet hat?”⁵⁴ Bauer foreslår f.eks. med henvisning til Christoph Türckes *Erregte Gesellschaft - Philosophie der Sensationen* (München 2002), at Schlaffer skulle være forfaldet til en efterlevelse af samfundets sensationsvang og i forsøget på at nå ud til størst muligt publikum for at være den, der bliver hørt, går på kompromis med videnskabeligheden. I forbindelse med denne påstand henviser Bauer til, at Schlaffer selv har arbejdet med på bogen *Strategien der Verdummung*⁵⁵, i hvilken Schlaffers *Blendungsmechanismen*, som Bauer kalder det, ville gå ind under betegnelsen ”Volksverdummung auf hohem ökonomischen und technologischen Niveau”⁵⁶, og at Schlaffers højeste mål i virkeligheden ikke er brugbar videnskabelighed, men derimod blot det banale: at score ”die Kasse mit Masse”.⁵⁷

Denne gåen på kompromis med videnskabelighedens værdisæt eller konventioner af hensyn til egne (her økonomiske) interesser vil blive berørt igen i diskussionen i afsnit 4.

⁵³ Med de manglende mellemregninger rører Keller i øvrigt ved et fundamentalt problem i forholdet mellem Schlaffers bog og recensionerne. Denne specifikke problemstilling vil blive behandlet igen senere her i afhandlingen, og det vil derfor være givtigt at holde disse manglende mellemregninger præsentere.

⁵⁴ Görner, s. 652.

⁵⁵ Jürgen Wertheimer & Peter V. Zima: *Strategien der Verdummung. Infantilisierung in der Fun-Gesellschaft*, München 2001.

⁵⁶ Wertheimer & Zima, s. 7.

⁵⁷ Bauer, s. 352.

Et andet motiv, som Schlaffer anklages for at have med at skrive bogen, er, at han skulle have (måske også her: økonomisk) interesse i at stå i ledtog med nogle af de dele af den litterære verden, som ellers ikke hører ind under en videnskabsmands område. Således bider Höfler, der om bogen foretrækker det for den resterende del af hans recension lidt overraskende ordvalg ”suggestiv und rhetorisch einnehmend”⁵⁸, sig fast i en tekstpassage fra s. 150 i *Die kurze Geschichte*, hvor han mener, at Schlaffer har bevæget sig ud i ”bloßer Verdoppelung des feuilletonistischen Marktgeschreis von der Überlegenheit der (süd)amerikanischen Literatur.”⁵⁹

Man må naturligvis altid være varsom med at opstille sådanne motivationshypoteser. Men omvendt er det selvfølgelig også vigtigt at belyse mulige problemer med videnskabsmænds (m/k) egeninteressers påvirkning af deres videnskabelighed, så det til stadighed er muligt at skelne mellem videnskabelig redelighed og f.eks. kommerciel pseudo-videnskabelighed. Er årsagen til, at Schlaffer har valgt at kalde sin bog for en litteratur(s)-historie frem for, hvad det er: ”En undersøgelse af, hvori det *tyske* i tysk litteratur består”, f.eks. i virkeligheden den banale, at det sælger bedre? Og hvad er konsekvenserne? Dette behandles i det følgende:

3.2.3.3 Schlaffers bogs karakter eller: Om legen med genrer

Recensenterne er særdeles ivrige efter at gøre opmærksom på, at *Die kurze Geschichte* ikke er en litteraturhistorisk afhandling i almindelige videnskabelig terminologi, men et *essay*:

“Hier [...] handelt es sich um einen Essay über die Kürze der deutschen Literatur”⁶⁰ –

”Schlaffers Büchlein, das eher ein etwas zu lange [sic!] geratener Essay ist...”⁶¹ ⁶²

⁵⁸ Höfler, s. 55.

⁵⁹ Ib.

⁶⁰ Schings (a), s. 252.

⁶¹ Kriegleder, s. 231.

⁶² Se f.eks. også ordet ”essay” forekommende som beskrivelse af Schlaffers bog hos Roloff, s. 323 første linje og hos Höfler, s. 55.

Volkhard Wels beskriver i forbindelse med emnet nationallitteratur Schlaffers manglende kriterier som metodisk tvivlsom og fortsætter ved den anledning: ”Diese methodische Fragwürdigkeit wird durch den essayistischen Charakter der Ausführung nur notdürftig verdeckt”.⁶³ Den mest omfattende behandling af essaytemaet tager Wolfgang Adam sig dog af:

Denn um einen Essay handelt es sich bei dem bisweilen in seine Aperçus verliebten Text. Dem Genuscharakter entsprechend verzichtet der Essayist Schlaffer zu Recht auf Anmerkungen, exakte bibliographische Nachweise und ein Literaturverzeichnis, die typischen Merkmale der wissenschaftlichen Abhandlung. Der Essay kennt die Lizenz zur Ich-Aussage, er lebt von dem nonkonformistischen Angehen gegen gedankliche Verkrustungen und Orthodoxien. Unter dem Gattungsaspekt betrachtet ist es völlig legitim, provozierende Thesen vorzutragen, die eingefahrene Denkmuster in Frage stellen. ’Meine Sicht der deutschen Literaturgeschichte’ wäre eine passende Überschrift für diesen in vieler Hinsichten anregenden Beitrag gewesen.⁶⁴

Schlaffers overskrift *Die kurze Geschichte der deutschen Literatur* er altså misvisende, fordi den ikke indeholder udsagnet om, at teksten i virkeligheden er et *essay*? Jamen er Schlaffer da ikke klar over sin teksts essayistiske træk? Jo, det må formodes, eftersom netop han er forfatter til afsnittet ”Essay” i *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft* (Værket benævnes herefter: *RDL*; artiklen benævnes: Schlaffer (c)).⁶⁵ Her skriver han blandt andet om essays ”durchschnittliche Umfang von 20-30 Seiten”⁶⁶, og alene af den grund kunne man/han argumentere for, at hans bog ikke falder ind under denne genre. Så er Wels’ ovennævnte ”essayistischen Charakter” nok et bedre ordvalg, da det alene beskriver bogens karakter, men ikke hundrede procent definerer bogen som et ”essay”.

En anden mulig årsag til, at Schlaffer ikke på forsiden vælger at kalde *Die kurze Geschichte* for et essay, finder man også i hans essay-afsnit i *RDL*, for som han her bemærker, har genren faktisk aldrig rigtig slået igennem i Tyskland: ”Der Essay ist in der deutschen Kultur nie zu einer Selbstverständlichkeit

⁶³ Wels, s. 340.

⁶⁴ Adam, s. 125.

⁶⁵ Schlaffer (c), s. 522-525.

⁶⁶ Schlaffer (c), s. 522.

geworden”⁶⁷. Problemet er den tyske videnskabs ønske om nøjagtighed, og ”[s]chwieriger als eine Darstellung seiner Geschichte schien eine Bestimmung seiner Form zu sein.”⁶⁸ Man har altså aldrig lagt sig fast på en bestemt definition og har derfor anset genren for uanvendelig – i øvrigt til Schlaffers tydelige ærgrelse:

Da der Essay sich explizit von der wissenschaftlichen Abhandlung abgrenzte, zogen viele Literaturhistoriker daraus den *falschen* Schluß, daß eine (literatur-) wissenschaftliche Definition unmöglich und besser durch metaphorische Umschreibungen zu ersetzen sei.⁶⁹
(Ingen kursiv-fremhævelse i originalen)

Og efter 1968, slutter han sin *RDL*-artikel, har der (”bislang” – den håbefulde røst) ikke været en ”erneuten Beschäftigung mit dem Essay als literaturwissenschaftlichem Gegenstand.”⁷⁰

Man kan altså konkludere, at Schlaffer selv har været udmærket klar over sin bogs essayistiske karakter, men at han på trods heraf vælger ikke at kalde den for et essay.⁷¹ Måske fordi den i så fald længdemæssigt ville overskride de normal-rammer for et essay, som han selv har opstillet i *RDL*, måske fordi essayet med sin stadigt manglende formale bestemmelse ikke er oppe i tiden, hvorfor han ville kunne kritiseres for den blotte brug af en ”utidig” genre, måske fordi et essay ikke sælger lige så godt som en ”Geschichte der deutschen Literatur”.

Havde han kaldt sin bog for et essay, ville recensenterne til gengæld ikke have kunnet kritisere ham for dets ”subjektive [...] Haltung”⁷². Og var bogen blevet publiceret som et essay i England, ville den i modsætning til i Tyskland, siger Schlaffer i *RDL*, endda kunne gå ind under kategorien ”gelehrte Bücher”⁷³.

⁶⁷ Ib., s. 524f.

⁶⁸ Ib., s. 525.

⁶⁹ Ib.

⁷⁰ Ib.

⁷¹ Hvilket også Adam bemærker i sin recension på side 125: ”Allerdings verzichtet Schlaffer kalkuliert auf die Markierung seines Textes als Essay”.

⁷² Schlaffer (c), s. 525.

⁷³ Ib., s. 524.

3.2.3.4 Manglende henvisninger/belæg

Som det fremgår af det lange citat fra Adams recension i afsnittet ovenfor, så forventes der ikke af et essay, at det fremviser præcise bibliografiske henvisninger. Men som recensenterne i forskelligt omfang gør opmærksom på, så lider troværdigheden i Schlaffers arbejde – om man så måtte foretrække at rubricere det som 'litteraturhistorie', 'essay' eller bastard – under, at han ikke eksplicit henter støtte ved at henvise til hverken nutidige eller tidligere litteraturvidenskabelige autoriteter⁷⁴, og at bogens forskellige historiske udsagn generelt aldrig bevises⁷⁵.⁷⁶ Schings gør endda opmærksom på, at når noget undtagelsesvis bevises, er belæggets indhold forkert:

”So erscheint 1703 im Umkreis des Hallenser Pietisten Spener eine Ausgabe von Taulers Predigten.” Wackliger kann freilich kein literarhistorischer Satz daherkommen, nichts stimmt: weder die Jahreszahl, noch der ”Umkreis”, noch der hallenser Spener. Ein Pietismus-Kenner scheint der Theoretiker des literaturstiftenden Pietismus nicht zu sein.⁷⁷

78

At Schings i tilfældet fra fodnote 38 i afsnit 3.2.1 (vi husker Schlaffercitatet: ”Viel wird geforscht, wenig gelesen”) ikke fortæller, hvor i Schlaffers bog, citatet stammer fra (nemlig s. 18), er ikke usædvanligt i genren videnskabelig anmeldelse, hvor man på begrænset spalteplads er nødt til at skrive meget kompakt. Men netop hvor anmelderens tema er ”manglende henvisninger”, og anklagen er fulgt op af et eksempel på en fejl i et belæg, kunne man godt have

⁷⁴ Adam nævner f.eks. Albrecht Schönes forskning som en kilde til Schlaffers arbejde (Adam, s. 128). Se i øvrigt også Adam-citat i fodnote 151.

⁷⁵ Schings nævner, ud over Schöne, også Herbert Schöffler som schlaffersk inspirationskilde. (Schings (a), s. 253).

⁷⁶ Keller undgår i *sin* kritik af Schlaffers manglende henvisninger (f.eks. s. 329) på en raffineret måde at havne i sine kollegers (i øvrigt angelsaksisk-germanistiske) litteraturhistorie-<essay-problematik, hvor Schlaffer kan forsvare sig med, at et essay, som Adam skriver, ikke forventes at have henvisninger. Keller vælger frem for den gennemæssige sondring litteraturhistorie/essay at sondre forfattermæssigt mellem videnskabsmand/connaisseur. Dermed kritiserer og degraderer han forfatteren og ikke bogen og udelukker derved et potentielt forsvar i form af henvisning til essayets almindelige karakteristika. (Keller, s. 326 ff.). Se hertil også afsnit 4.3.5.

⁷⁷ Schings (a), s. 253.

⁷⁸ Görner foretager en lignende tilbagevisning i forbindelse med det, han kalder Schlaffers *Marginal-sierungsthese* (Görner, s. 653). I lighed med Schings angiver Görner heller ikke, hvor i *Die kurze Geschichte*, det behandlede tilfælde befinder sig (nemlig på s. 135).

ønsket sig et belæg fra anmelderens side, der kunne afrunde hans argumentation, så man som to stridende parter ikke blot kom til at stå over for hinanden ord mod ord, som det er tilfældet i Schings' artikel, hvor han netop bare siger: "nichts stimmt", uden at belægge det. Et hurtigt opslag i en almindelig kirkehistorie bevidner dog, at Schings ved, hvad han taler om: "Spener [...] begyndte [...] som præst i Frankfurt"⁷⁹ (og altså ikke i Halle), og i seneste udgave af *Die kurze Geschichte* er anklagepunktet da også blevet taget til efterretning, så sætningen nu lyder: "Um 1700 erscheinen mehrmals Taulers Predigten mit einer Vorrede Speners, des Gründers des Pietismus"⁸⁰.⁸¹

Eksemplet er i sig selv en petitesse, men når manglende og forkerte henvisninger bliver normalen som i Schlaffers arbejde, må man efterhånden afvise Floracks og Feldts anbefalinger af bogen som litteratur for studerende. Denne afvisning finder støtte i et parallel-eksempel i Thomas Beins 44-siders artikel "Praxis und Theorie der Literaturgeschichtsschreibung" fra 2003, hvor han kommenterer en dtv-litteraturhistorie af Ernst og Erika von Borries fra 1991, om hvilken han siger:

[E]s gibt weder Anmerkungen noch bibliographische Hinweise. Der Leser wird mit problematischen facts allein gelassen, z.B.: 'Walther [von der Vogelweide] stammte aus dem Eisacktal in Tirol oder Österreich, gehörte zum niederen Ministerialenadel' (S. 144). Den Studierenden kann man diese Literaturgeschichte nicht empfehlen.⁸²

Den manglende dokumentation i *Die kurze Geschichte* er i øvrigt ikke et enestående tilfælde hos Schlaffer⁸³. Franz Karl Stanzel kommenterer – i en i 2003 i tidsskriftet *Sinn und Form* publiceret artikel – Schlaffers publikation "Der Roman, das letzte Stadium der Literatur"⁸⁴ fra 2002 i samme tidsskrift, hvor Stanzel må gætte sig frem for at finde Schlaffers kilder:

⁷⁹ Martin Schwarz Lausten, *Kirkehistorie*, Kbh 1997, s. 200.

⁸⁰ Schlaffer (b), s. 34.

⁸¹ Hvornår denne rettelse er blevet indføjet, kan ikke siges med sikkerhed, da bogen (2006) ikke angiver, at den skulle være udgivet i anden udgave end den oprindelige.

⁸² Bein, s. 20.

⁸³ Hvilket i øvrigt må undre i forhold til de – ganske vist i negative sammenhænge anvendte – anerkendende bemærkninger, som afsnit 3.2.3.1 behandlede.

⁸⁴ Heinz Schlaffer, "Der Roman, das letzte Stadium der Literatur", *Sinn und Form*, 2002, vol. 54, h. 6, s. 789-797.

Wenn man sich nach einer Quelle für die kuriosen erzähltheoretischen Meinungen Schlaffers für diese, im übrigen völlig undokumentierte, Arbeit umsieht, dann findet man gewisse [...] Annäherungen an 'Wesen und Formen der Erzählkunst' von Robert Petsch [...].⁸⁵

Endnu engang bliver konklusionen på et af recensenternes kritikpunkter, at Schlaffers arbejde må anses for uvidenskabeligt, eller i hvert fald videnskabeligt uanvendeligt.

3.2.3.5 Konsekvenserne af bogens *Kürze*

Recensenterne reagerer forskelligt på bogens *Kürze*. Nogle går ind og påpeger konsekvenser i forhold til indholdsmæssige mangler, mens andre udelukkende beskæftiger sig med konsekvenserne af i et videnskabeligt arbejde at have *Kürze* som et mål i sig selv, som Schlaffers projekt ifølge titlen har.

Görner, der undtagelsesvis ikke betragter bogen som et essay, men som en almindelig litteraturhistorie, ser f.eks. blot på den umiddelbare konsekvens ved *die Kürze*, nemlig at for meget stof må vælges fra. Det ifølge Görner mest iøjnefaldende er den totalt udeladte exillitteratur og den ”ans Absurde grenz[ende]” behandling af litteraturen efter 1945.⁸⁶ I modsætning til i tidligere afsnit, hvor det var manglende videnskabstekniske elementer, der var i fokus, nemlig manglende mellemregninger⁸⁷ og i visse tilfælde endda vigtige belæg⁸⁸, er det altså her noget specifikt fagligt indhold, der savnes – bestemte perioder.

Görners indgangsvinkel til emnet *Kürze* fører kun til kritik af selve bogen og er derfor ikke nær så sortseende, som den tilgang, Adam og Keller har valgt:

Disse to taler om, at ”die Geisteswissenschaften [wegen Schlaffers *Kürze*] von einem Insider geschwächt wird”⁸⁹. Ja Keller går endda så langt, at han profeterer et potentielt videnskabeligt sammenbrud. Han taler om *Kürzungs-*

⁸⁵ Stanzel, s. 424.

⁸⁶ Görner, s. 652.

⁸⁷ Afsnit 3.2.3.2.

⁸⁸ Afsnit 3.2.3.4.

⁸⁹ Adam, s. 125.

mechanismen og kalder dem under ét for en schlaffersk ”Kurzschluß, der langfristig zum Zusammenbruch des Systems führen könnte.”⁹⁰

Det, de frygter, der let kan ske, er, at bogen på grund af sin lette læselighed og netop også sin *Kürze* vil være populær og derfor automatisk have et relativt stort marked. Og hvis den først sælges i store oplag, kan den hurtigt blive alment anerkendt blot på grund af sin udbredelse. Og bliver en et-binds litteraturhistorie først en succes, har ”kürzungswütige Bürokraten”⁹¹ fået deres stikord til at smække pengekassen i, når der skal uddeles midler til forskning, for så vil det jo synes unødvendigt at pumpe penge i de mange langt mere omfangsrige projekter med mange medarbejdere.

Keller gør opmærksom på, at det ikke kun vil være til skade for faget, men på længere sigt naturligvis også vil gå ud over samfundet: ”Hieraus muß dauerhaft Schaden für das Fach und danach für die Gesellschaft erwachsen”⁹², og også Bauer melder sig i Kellers og Adams kor på dette punkt og siger, ”[dass] die kulturpolitischen Gefahren nicht zu unterschätzen [sind], die von diesem Buch ausgehen könnten”⁹³.

⁹⁰ Keller, s. 336. Ikke at forveksle med det ”Kurzschluß”, som nogle af de andre recensioner behandler, nemlig den antydende cirkelslutning, at Schlaffer som argument for at fremhæve værker fra Goethetiden siger, at disse er særligt geni-æstetisk vellykkede. F.eks. Adam, s. 126: ”Literatur, gleich welcher Epoche, wird ausschließlich mit der Brille der Goethezeit betrachtet, Normen der Genie-Ästhetik werden zum alleinigen Parameter erhoben, an dem [alles] gemessen [wird]”. En i øvrigt interessant iagttagelse, der leder tankerne hen på en anden ét-binds-litteraturhistorie, som på mange måder minder om Schlaffers, nemlig Wilhelm Scherers *Geschichte der Deutschen Litteratur* (3. Berlin 1885), der formåede at skabe furore blandt andet ved, som Bein skriver, at sørge for, at ”[d]ie wertende Periodisierung wird instrumentalisiert, um den Kanon zu bestätigen: ein bedenkliches Zirkelschlußverfahren.” (Bein, s. 12.) Scherers litteraturhistorie er desuden, som det også vil vise sig at gælde for Schlaffers, præget af en (hos Scherer mere end hos Schlaffer positivistisk-deterministisk) fremskridtstankegang, hvor litteraturen blomstrer op i korte perioder, for derefter at forsvinde igen. Hos Scherer er højdepunkterne år 600, 1200 og 1800, bundperioderne 10. og 16. årh., mens højdepunkterne hos Schlaffer er perioderne 1750-1830 og 1900-1950, og alt andet for ham er bundperioder. (For mere om Scherer, se f.eks. Bein, s. 12 og *RLD*, ”Literaturgeschichtsschreibung”, s. 461.) Man kunne i denne sammenhæng også fremhæve Wolfgang Kayzers ønske om at tage autonomi-konventionens *Werte* ud af historien og universalisere dem, for blot at nævne et eksempel, der tidsmæssigt placerer sig omtrent midt imellem Scherer og Schlaffer. (Se hertil også Heydebrand & Winko, s. 255-259.)

⁹¹ Adam, s. 129.

⁹² Keller, s. 337.

⁹³ Bauer, s. 352.

Kritikken omkring punktet *Kürze* virker altså temmelig massiv. Man må dog her huske den bauersk-schingseske problematik fra afsnit 3.2.1 og gøre opmærksom på, at ovennævnte Bauer-citat minder foruroligende meget om Adams recensions afsluttende bemærkning: ”Die[se] Gefahr [...] ist nicht zu unterschätzen”⁹⁴.

3.2.3.6 Videnskab = Darwin, Nietzsche, Marx, Freud?

Det er dog ikke kun økonomiske og kulturpolitiske faktorer udefra, der hænger over videnskaben som et damoklessværd. Også indefra lurer farerne. Tre – i øvrigt – meget forskellige recensioner af *Die kurze Geschichte* problematiserer alle en stagneret tysk (litteratur-)videnskab, som de ser eksemplificeret i Schlaffers bog. Det drejer sig om Goetschels recension skrevet fra Toronto, Kliers fra et tidsskrift publiceret i Stuttgart, hvor Schlaffer underviser, og Kellers, der er en del af Roloffs berliner-ensemble.

Mens Goetschels recension er et eksempel på den forholdsvis almindeligt kendte spænding, der i øjeblikket eksisterer på tværs af Den Engelske Kanal og Atlanten mellem anglo-amerikansk videnskab og germanistik, og derfor faktisk anvender ordet *Germanistik* næsten lige så mange gange (7) som Schlaffer (11) på sine blot to sider, beskæftiger de to andre recensioner sig grundigere med at påvise selve forbindelsen mellem Schlaffers bog og denne stagnerede videnskab. Kliers artikel er god til at ridse den overordnede problemstilling op, mens Keller leverer en række konkrete eksempler til argumentation.

Klier lægger ud med begrebet ’det moderne’ og forklarer, at dette begreb hænger nøje sammen med de reduktionistiske filosofier fra slutningen af det 19. århundrede med afsæt i navnene Darwin, Marx og Freud. Om disse siger han, at de stadig bare ved deres blotte nævnelse har en vedholdende kanonisk virkning, som ingen tilsyneladende tør røkke ved, fordi de per se betragtes som videnskabelige. Dette på trods af at den videre forskning har hhv. modsagt, forklaret og udbygget deres teorier i myriader af enkeltheder, så man ikke længere kan tale fornuftigt om f.eks. ’darwinisme’ eller ’marxisme’ under ét. Klier stiller sig

⁹⁴ Adam, s. 129.

uforstående over for Schlaffers ”Ton eines Triumphalismus”⁹⁵, når Schlaffer refererer Büchner, der siger: ”Was die Braven Bürger [...] ’Liebe’ nennen, ist nur eine Verkleidung der Sexualität”. At konklusionen på disse filosofier, det absolutte toppunkt for dén menneskelige tænkning, der benævner sig selv ’den radikale oplysning’, bliver, at begrebet kærlighed i virkeligheden blot er en illusion, hvis formål udelukkende er, at få os til at glemme, at vi styres af dyriske seksuelle drifter, mener altså Klier er et sørgeligt sted for videnskaben at (vælge at) stagnere.⁹⁶

Ikke desto mindre er det netop, hvad han fortrøstningsløst ender med at konstatere, at den gør:

Die drei Grundlegungen dieses Reduktionismus, in denen das 20. Jahrhundert seine (philosophische) Erfüllung gefunden hat, werden abermals, nun bereits [mit Hilfe von Schlaffer] im 21. angeht, als nicht weiter Übertreffbares gefeiert[.]⁹⁷

Keller tydeliggør, hvad det er i *Die kurze Geschichte* – ud over forkærligheden for Büchner –, der placerer Schlaffer i Kliers diskussion. Keller mener, at man kan omformulere Schlaffers definition af ’ægte litteratur’ (”Literatur im strengen Sinn ist nur, was ein ästhetisches Vergnügen bereitet”⁹⁸) fra en æstetisk-indholdsmæssig til en funktionel definition:

Literatur[: ...] Freizeitvergnügen für ’ernste’, ’lebenstüchtige’ Menschen [sic!], die als Voyeur des gesellschaftlich Geächteten und seines Schicksals ihre verdrängten Wunschvorstellungen konsumieren[.]⁹⁹

Den næsten lidt hånlige måde at sætte anførselstegn ved adjektiverne til ’Menschen’ viser, at altså også Keller ønsker at gøre op med en videnskab – som han i omformuleringen ser, at Schlaffer stadig ønsker at være en del af –, der stadig ophøjer nietzchianske og freudianske kodeord.

⁹⁵ Klier, s. 605.

⁹⁶ Klier, s. 605.

⁹⁷ Ib.

⁹⁸ Schlaffer (b), s. 27.

⁹⁹ Keller, s. 330 f.

Darwin og selv Kant anvises hos Keller også pladser i hans argumentation mod Schlaffers videnskabelighed på en måde, der gør dem til elementer, som – i modsætning til for kort tid siden, ja vel stadigvæk i modsætning til betydningsfulde dele af videnskaben i dag – faktisk trækker ned i bedømmelsen:

Keller irriteres således over ”das vorherrschende darwinistische Literatur-prinzip, mit dem Schlaffer alle aufwändige Bewertungsverfahren abkürzt: Qualität setzt sich durch, gute Literatur überlebt.”¹⁰⁰ Og i Schlaffers ”unkritischer Kant-Nachrede”¹⁰¹ ser Keller heller intet lys.¹⁰²

Kliers forsigtige distanceren sig til, hvad han forbinder med det, han altså kalder ’moderne’ videnskab, og Kellers lidt specielle distanceren sig til ukritisk brug af ellers – eller måske netop – kanoniske videnskabsnavne, indgår i den større diskussion i afsnit 4, men inden da skal nogle få mindre og ét større kritikpunkt behandles:

3.2.3.7 Eksempler på mindre kritikpunkter

Som nævnt i afsnit 3.2 er hovedkritikpunktet i recensionerne utydeligheden af de kriterier, som Schlaffer anvender, når han fremhæver noget som god litteratur, hvilket vil blive behandlet i afsnittene 3.2.3.8. Og mens rækken af andre markante kritikpunkter er blevet taget op i afsnittene 3.2.3.1-3.2.3.6, vil indeværende afsnit for at fuldende billedet af den videnskabelige reception blot ganske kort skitsere de omfangsmæssigt og dermed også betydningsmæssigt mindre kritikpunkter.

Det drejer sig for det første om en række grunde til at stemple *Die kurze Geschichte* som upræcis og unyttig; for det andet om Schlaffers tonefald; og for det tredje om hans negligering af den type litteratur, han ville kalde for *Zweck-* eller *Nicht-Literatur*¹⁰³.

Med hensyn til det upræcise og dermed unyttige arbejde, Schlaffer producerer, eksemplificerer Adam:

¹⁰⁰ Keller, s. 332.

¹⁰¹ Ib., s. 335. Om ’Rhetorik als Täuschung’ (Schlaffer (b), s. 84).

¹⁰² Til det, at Schlaffer ikke læner sig op af nyere autoriteter, se også fodnote 153.

¹⁰³ Schlaffer (b), s. 26 f.

[W]enn zum Beispiel das Streben nach Unsterblichkeit als charakteristisch für die klassische Dichtung gesehen wird, während die Literatur zwischen 1900 und 1950 eine gewisse Nähe zum Thema Untergang auszeichne. Für beide Beobachtungen lassen sich unschwer pro- und contra-Belege finden, der wissenschaftliche Gewinn solch generalisierender Festlegungen bleibt vage.¹⁰⁴

Schlaffers arbejde leverer simpelthen ikke et produkt, man kan arbejde videre med. Görner taler i denne sammenhæng om arbejdets manglende *Anschlussfähigkeit*¹⁰⁵.

En anden grund til at kalde Schlaffers værk unyttigt er ifølge Adam og Roloff, at den kanon, som han ender med, simpelthen er for trivial:

Schlaffers Kanon ist nun bei aller Lust am Provozieren erstaunlich konservativ: Werke der Goethezeit und der Romantik, Hofmannsthals und Rilkes Lyrik sowie die Romane Kafkas und Thomas Manns – Heinrich Mann erfährt typischerweise keine besondere Beachtung –, dies ist ein durch und durch bildungsbürgerlicher Kanon.¹⁰⁶

Roloff forbinder disse to grunde, når han siger om Schlaffers arbejde: "[S]ie ist leider nirgendwo innovativ und weiterführend"¹⁰⁷. Derudover fokuserer Roloff og Adam også på subjektiviteten i *Die kurze Geschichte*, når de siger, at bogen er unyttig.¹⁰⁸

Om tonen, som Schlaffer bruger, siger Schings, at man må undre sig over Schlaffers valg. Det virker på Schings, som om Schlaffer har nogle rester af en art bitterhed, han ikke kan undertrykke, og som derfor kommer til udtryk i hans materiale:

Wunderlich ist der vorwurfsvolle Ton, den Schlaffer durchweg anschlägt, als hätten fehlende Leser, die nachmittelalterliche Gedächtnisschwäche, die Kämpfe der Reformation und der dreißigjährige Krieg, rückständige Autoren und vor allem seine braven Berufskollegen ihn und den 'gebildeten Leser' persönlich gekränkt.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Adam, s. 128.

¹⁰⁵ Görner, s. 652.

¹⁰⁶ Adam, s. 129.

¹⁰⁷ Roloff, s. 323.

¹⁰⁸ Se hertil afsnit 3.2.3.3.

¹⁰⁹ Schings (a), s. 253.

Schings går dog ikke videre i et forsøg på at definere denne bitterhed nærmere eller analysere sig frem til dens oprindelse, men nøjes altså med at konstatere – eller faktisk blot antyde –, at den skulle eksistere. Senere i denne afhandling skal det vise sig, hvad den muligvis kan spores tilbage til.

Vedrørende Schlaffers negligering af det, han selv kalder *Nicht-Literatur*, er der flere af recensenterne, der problematiserer Schlaffers litteraturdefinition, men Adam (hvis foretrukne betegnelse for denne litteratur er *Causalpoesie*) er den eneste, der konkretiserer et eksempel på, hvad der går galt, hvis man vælger Schlaffers definition:

Die Enge des gewählten Literaturbegriffs verstellt jeden Zugang zu dem faszinierenden Forschungsfeld der Gelegenheitsdichtung. Klaus Garber hat in mehrjährigen Bibliotheksrecherchen in Polen, im Baltikum und in Rußland gezeigt, daß ohne die Speicherung im Medium der Causalpoesie [...] die urbane Lebenswelt im ehemaligen östlichen deutschen Sprachraum unwiederbringlich verloren wäre.¹¹⁰

Ifølge Adam er det altså af stor kulturhistorisk erindringsmæssig betydning, at der eksisterer materiale, som kan gengive en fortidig *Lebenswelt*. Og dette materiale vil gå fortabt, hvis man vælger at følge Schlaffer og negligerer al *Zweck-Literatur*.

Dette var de tre mindst omfattende kritikpunkter, og dermed er analysen nået frem til sit sidste afsnit, der omhandler det mest omfattende punkt, nemlig Schlaffers kriterier.

3.2.3.8 Volkhard Wels' kriterieanalyse

I jagten på orkanens øje, et centrum i den voldsomme, men tilsyneladende altså ikke altid lige ensartede og derfor næsten lidt kaotiske kritik af *Die kurze Geschichte der deutschen Literatur* vil en behandling af Schlaffers kriterier eller mangel på samme vise sig anvendelig. Lykkeligvis behøver en sådan behandling ikke starte helt fra bunden, for Volkhard Wels har brugt det meste af sin ti siders recension i *Jahrbuch für internationale Germanistik* på at foretage en kriterieanalyse af *Die kurze Geschichte*.

¹¹⁰ Adam, s. 127.

Da Schlaffer ikke selv har et konkluderende afsnit dedikeret til ekspliciteringen af sine kriterier for det specifikt tyske – hans ærinde er, som det også vil fremgå af et citat fra *Frankfurter Allgemeine Zeitung* i dette afsnit, at identificere dette tyske – har Wels brugt tid og spalteplads på at analysere sig frem til disse kriterier.

I afsnittet her skal nu først følge: en redegørende gennemgang af den første del af Wels' artikels to dele, altså den del, hvori han foretager sin kriterieanalyse, og derefter: en grundig, diskuterende gennemgang af artiklens anden del, Wels' egne kommentarer til disse kriterier. Dette vil undervejs danne udgangspunktet for en efterfølgende undersøgelse af Schlaffers *Werte*, der vil blive foretaget i et på dette afsnit følgende diskussion om Schlaffers konventioner contra recensenternes.

Wels kommer i sin artikel frem til, at Schlaffer har følgende fire hovedkriterier for tysk litteratur: "Deutschsprachigkeit, öffentliche Präsenz, Originalität und ästhetische Erfahrbarkeit".¹¹¹

Således opremser Wels først de tysksprogede udenlandske forfattere, som Schlaffer har med i sit arbejde, og de i det tyske område bosiddende latinsprogede forfattere, som Schlaffer vælger at sige, ikke hører med til den tyske litteratur historie. Og Wels leverer også en kort beskrivelse af Schlaffers argumenter for, hvordan de højere lærestalters brug af latin *entfremder* det 16. og 17. århundredes studerende fra deres modersmål og dermed fratager dem "eine mögliche Inspirationsquelle"¹¹².

Dernæst gør Wels rede for de steder i *Die kurze Geschichte*, hvor Schlaffer kommer med eksempler på værker, som ikke har haft nogen særlig indvirkning på eftertidens litteratur, og som samtiden ikke kendte (den manglende *öffentliche Präsenz*). Især Schlaffers afsnit om Wolframs *Parzival*, der desværre blev skrevet for tidligt, inden sprogforskydningen til nyhøjtysk og inden

¹¹¹ Wels, s. 340.

¹¹² Wels citerer her (s. 340) Schlaffer (b), s. 41.

trykkekunsten, og derfor ikke udbredtes i middelalderen, og om den næsten endnu mere kontroversielle udelukkelse fra en plads i historien af også Walther von der Vogelweide og Gottfrieds *Tristan und Isolde*,¹¹³ fremhæver Wels.¹¹⁴

Herefter lægger han Schlaffers argument omkring originalitet frem, der drejer sig om, at det specifikt tyske ikke forefindes i plagiater fra f.eks. Frankrig (Schlaffer fremfører nemlig Minnelieder og Artusromaner som genrer, der i høj grad har hentet inspiration i det franske¹¹⁵), da det jo så netop ikke kan kaldes tysk.¹¹⁶

Det fjerde fundne kriterium, "ästhetische Erfahrbarkeit", tildeler Wels den grundigste beskrivelse. Ud fra forskellige citater i *Die kurze Geschichte*¹¹⁷ gør han det tydeligt, at Schlaffer definerer litteratur meget snævert som noget, der giver en æstetisk god oplevelse og intet andet formål tjener: "Literatur darf keiner anderen Aufgabe dienen als dem ästhetischen Vergnügen."¹¹⁸ Dermed forsvinder altså alle de tekster ud af kategorien "Literatur im strengen Sinn"¹¹⁹, der anvendes som redskaber til andre formål end netop dette ene, at levere æstetisk nydelse. Hårdest ramt bliver således litteraturen i det 16. århundrede efter reformationen, da stort set alt i denne periode publiceret materiale tjener religiøse formål. Retorikken, en før-tysk opfindelse til brug ved tekstproduktion til netop bestemte formål, bliver en anden taber, da en "origineller Ton", som Wels kalder det, "in der Lyrik erst durch die 'Überwindung der Rhetorik' ([Schlaffer,]S. 84) entstehen [kann]"¹²⁰.

Efter sin gennemgang af disse fire udvundne kriterier, altså *Deutschsprachigkeit*, *öffentliche Präsenz*, *Originalität* og *ästhetische Erfahrbarkeit*, vender Wels sig nu mod en diskussion af hvert enkelt i slavisk rækkefølge. Det er i løbet af denne diskussion, han kommer omkring forskellige punkter, der kan

¹¹³ Schlaffer (b), s. 23.

¹¹⁴ Wels, S. 341.

¹¹⁵ Schlaffer (b), s. 23. Se i øvrigt behandlingen af det franske versus det tyske behandlet længere nede i forbindelse med det allerede anførte citat fra *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

¹¹⁶ Wels, S. 341.

¹¹⁷ Schlaffer (b), s. 26f.

¹¹⁸ Wels, s. 341.

¹¹⁹ Schlaffer (b), s. 27.

¹²⁰ Wels, s. 342.

give et naturligt afsæt til den videre diskussion om, hvad Schlaffer bygger sin æstetik på, hvorfor altså denne anden (diskussions-) del af hans kriterieanalyse nu vil blive gennemgået kronologisk og også løbende diskuteret:

Wels savner ”argumentative Konsistenz” i Schlaffers forsøg på at definere det egentligt tyske ud fra kriteriet *Deutschsprachigkeit*, fordi værker fra Østrig og Schweiz jo ifølge dette kriterium så også skulle besidde den *tyske* ”Eigenart”¹²¹, som Schlaffer søger - som han også udtrykker det: ”einer ’nationalen Identität’ ([Schlaffer] S. 14), einer ’Nationalliteratur’ ([Schlaffer] S. 20)”. Behandlingen af netop disse lande, Østrigs og Schweiz, forfattere i *Die kurze Geschichte* tyder altså ifølge Wels på, at ”Schlaffer bestreitet, daß Österreich und die Schweiz einen eigenen Nationalcharakter haben.”¹²²

I det hele taget finder Wels det meget mærkeligt, at Schlaffer søger en tysk nationallitteratur tilbage i middelalderen, for som han siger:

Von einer deutschen Nationalliteratur vor dem 18. Jahrhundert zu sprechen, ist Unsinn, denn im Gegensatz zu Frankreich oder Spanien [...] hat es eine deutsche Nation mit einer sprachlichen und kulturellen Einheit nicht gegeben.¹²³

Så vil Wels meget hellere anvende terminologien ”ein Heilig Römisches Reich Deutscher Nation”, hvorved han arriverer i begyndelsen af en diskussion om Schlaffers udelukkelse af de forfattere, der anvendte dette riges ”Verkehrssprache”, latin. Wels påpeger her, at Schlaffer selv er ret tilbageholdende i denne udelukkelse, og at Schlaffer i virkeligheden slet ikke udelukker disse forfattere på baggrund af deres valg af sprog, men fordi de *via* sproget er blevet *entfremdet* fra deres moderkultur, hvorfor problemet altså bliver deres værkers manglende litteraricitet, hvilket Wels mener, må høre til i behandlingen af det *fjerde* kriterium, *ästhetische Erfahrbarkeit*.¹²⁴

Efter således at have belyst de mest problematiske sider af kriteriet *Deutschsprachigkeit*, foretager Wels et tankeeksperiment, der går ud på at strege eksempelvis Joseph Conrad fra den polske litteraturhistorie, fordi han ikke skriver

¹²¹ Schlaffer (b), s. 11.

¹²² Wels, s. 342f.

¹²³ Ib., s. 343.

¹²⁴ Ib.

på polsk, men til gengæld at tillægge ham engelsk egenart, hvilket Wels kalder nogle af de absurde konsekvenser ved dette kriterium.¹²⁵

Til Wels' kommentarer om dette første kriterium skal her knyttes et par bemærkninger, inden den resterende del af hans kriterieanalyse vil blive behandlet.

Wels bider sig måske lidt for hårdt fast i sin kritik af Schlaffers ordvalg *Nationalliteratur* og *nationale Identität* og ender derfor faktisk måske med at tabe bogens egentlige fokus lidt på gulvet, nemlig effekten af religionens påvirkning af litteratur op igennem historien i det område, der *i dag* er tysksproget. Schlaffer forsøger jo ikke ved brugen af disse ord at træde ind i diskussionen om nationallitteratur og litteraturens rolle som initiator til den tyske nation (afgrænset fra også Schweiz og Østrig).¹²⁶ Han forsøger jo faktisk netop at vise, at det, der i dag i litteraturen kan opfattes som specielt tysk, har rødder, der går *længere* tilbage end blot 1871, 1814 eller 1789, men at dette i litteraturen iboende tyske blot først er færdigproduceret og for første gang kan komme til udtryk med litteraturens autonomisering i det, der tilfældigvis er sidste halvdel af det 18. århundrede og altså dermed omtrent falder sammen med den franske revolution.¹²⁷ Diskussionen om Østrig og Schweiz, og om hvorvidt de også besidder hver deres *Nationalcharakter* eller ej, er derfor i denne sammenhæng nok skudt lidt forbi. Især Østrig deler jo meget af kulturhistoriens forløb med det nuværende Tyskland og var endda i sin tid på tale som del af den *großdeutsche Lösung*, der dog aldrig blev til noget; disse landes *Nationalcharakter*, ville Schlaffer nok sige, kan måske opfattes som værende nært beslægtede med hinanden.

¹²⁵ Ib., s. 343f.

¹²⁶ Et ellers også meget interessant felt, man kan få en dybere indføring i ved Michael Ansel, *Georg Gottfried Gervinus "Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen" : Nationbildung auf literaturgeschichtlicher Grundlage*, Frankfurt a.M., Bern m.fl., Lang 1990. 312 s. [München, diss. 1989] – Klaus Weimar, "Geschichte der deutschen Nationalliteratur". In: Weimar, Klaus: *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, München 1989, s. 254-347.

¹²⁷ At der allerede før den franske revolution eksisterer et "deutsches Wesen", en tysk "Eigentümlichkeit", gør Schlaffer rede for på side 109 i sin bog. (Se hertil også længere nede om Ruth Florack.)

Havde Schlaffer ønsket at afgrænse det 'tyske' fra det 'østrigske' eller det 'schweiziske', havde han naturligvis ikke valgt dette kriterium, *Deutschsprachigkeit*, eller taget forfattere fra disse lande med i sin bog; disse tre nuværende landes områder skal nok alle ses som bidragsydere til dét 'tyske', som Schlaffer forsøger at finde ind til¹²⁸. Hvis Schlaffer endelig skulle have det ønske med *Die kurze Geschichte* at afgrænse det tyske fra en anden nationalitet, måtte det være det franske. Forskellen på det franske og det tyske hører i hvert fald med til historien om, hvordan idéen til *Die kurze Geschichte* opstod, sådan som følgende udtalelse af Schlaffer gengives i *Frankfurter Allgemeine Zeitung*:

Ausgangspunkt seiner Arbeit sei ein Gespräch mit einer Kollegin gewesen, die 'französische Oberflächlichkeit' und 'deutsche Tiefe' einander gegenüberstellt und als Klischee bezeichnet hatte. Er aber habe die Ansicht vertreten, daß es sowas wie 'deutsche Tiefe' tatsächlich gibt und sich daran gemacht, den Nachweis dafür zu finden. So entstand die "Kurze Geschichte".¹²⁹

Bogen opstod altså ikke, som Wels tilsyneladende går ud fra, som et forsøg på at retfærdiggøre den tyske nation, men som et forsøg på at finde tilbage til, hvor den antagede "deutsche Tiefe" har sin oprindelse. Disse to ting ville godt kunne hæftes sammen, skulle man have det førstnævnte motiv, men Wels formår ikke at påvise, at dette skulle være Schlaffers hensigt.

Hvordan man på en mere videnskabeligt forsvarlig måde end Wels kan sætte *Die kurze Geschichte* i relation til emneord som *Nationalcharakter* og *Nationalgeist*, leverer Ruth Florack et fint eksempel på med sin artikel "Nationale Eigentümlichkeit – eine (un)verzichtbare Größe?", der i 2003 publiceredes i tidsskriftet *Der Deutschunterricht*.¹³⁰

¹²⁸ Så kan man selvfølgelig diskutere, hvorvidt betegnelsen "tysk" i denne sammenhæng er heldig eller ej, men der findes jo ikke et ord som *Skandinavien*, der dækker gruppen Tyskland, Schweiz og Østrig, og under Schlaffers *deutsch* skal nok forstås dette "skandinavisk"-tyske.

¹²⁹ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 27.05.2002, Nr. 120, s. BS3.

¹³⁰ Da denne artikel bruger Schlaffers bog til sit formål – et indlæg i diskussionsområdet litteratur&nation – men ikke er en direkte reaktion på bogen, behandles artiklen ikke her på helt lige fod med de videnskabelige recensioner af *Die kurze Geschichte*. En kort beskrivelse af dens centrale afsnit vil dog begave afsnittet her med en række nyttige oplysninger fra svundne århundreder. Floracks artikel findes i *Der Deutschunterricht* 2003, vol. 55, h. 6, s. 36-43.

Florack tager udgangspunkt i Schlauffers ”spezifisch Deutsches” og giver så i centralafsnittet: ”Eigentümlichkeit und Nationalcharakter: Geschichtliches” udtryk for en lang række helt håndgribelige historiske tanker om dette emne. Således lægger hun ud med Grimms definition af ”Eigenheit” som ”innere Natur” og fortsætter over i Goethe, om hvis tanker hun siger – ud over, at de tager udgangspunkt i Grimms definition – :

Bemerkenswert ist zudem der Vergleich von “ganzer Nation” und “einzelnem Menschen”: Deren semantische Verknüpfung mit einer ”inneren Natur” macht deutlich, dass es sich hier nicht um Nation in dem nach 1789 gängigen politischen Sinn handelt.¹³¹

Herefter fortsætter hun med Zedlers *Großes vollständiges Universal-Lexicon* fra midten af det 18. århundrede, der forbinder forskellige folkeslags forskellige *Eigentümlichkeiten* med klima- og temperamentlære, altså klimaets indflydelse på menneskers temperament, og dermed sætter det tyske områdes folk i melankolsk bås. Og sluttelig – inden Florack runder afsnittet helt af ved Johan Elias Schlegel og Mme de Stäel (som senere behandles nede i forbindelse med kriteriet *Originalität*) – skriver hun meget interessant om Lessing, som om hun havde læst ovennævnte *FAZ*-artikel:

Wenn etwa Lessing in seiner *Hamburgischen Dramaturgie* gegen die vielgespielten Tragödien Voltaires polemisiert, führt er Wahrheit und Natürlichkeit, Ernst und tiefe Empfindung ins Feld gegen französische Oberflächlichkeit, sprich Eitelkeit, Tändelei und Witz^{132 133}.

Det synes altså som om, at Florack med hele dette afsnit forsøger at forsvare Schlauffer ved at levere et antal af de oplysninger, som recensenterne et år tidligere har efterlyst hos ham. Men dette nævnes ikke explicit i hendes artikel, der ud over to korte henvisninger til *Die kurze Geschichte* undgår at gå i direkte diskussion.

¹³¹ Florack, s. 38.

¹³² Smnl. Gonthier-Louis Fink: Nationalcharakter und nationale Vorurteile bei Lessing. In: Wilfried Barner/Albert M. Reh (Udg.): *Nation und gelehrtenrepublik. Lessing im europäischen Zusammenhang*. Detroit, München 1984, s. 91-119, her især s. 107 f.

¹³³ Florack, s. 40.

Bortset fra senere henvisninger til Schlegel og Stäel, anses Floracks artikel hermed for at være færdigbehandlet som eksempel på en videnskabeligt mere anvendelig (end hos Wels, der som det sås længere oppe, forsøger at læse noget om nation ind i Schlaffers bog.) kobling mellem Schlaffer og litteratur&nation-feltet, og behandlingen af kriteriet *Deutschsprachigkeit* vil straks blive rundet af med diskussionen om Joseph Conrad-eksemplet, hvorefter de vigtigste af Wels' kommentarer til de tre sidste kriterier, *öffentliche Präsenz*, *Originalität* og *Ästhetische Erfahrbarkeit*, vil blive diskuteret.

Polemikken om, hvorvidt Conrad ville forsvinde ud af den polske litteraturhistorie, hvis man anvendte Schlaffers kriterium – som Wels, det må holdes in mente, selv har udvundet af *Die kurze Geschichte* – på litteraturhistorier generelt, er måske et interessant kuriosum, men som med *Nation*-diskussionen måske ikke så relevant – eller i hvert fald ikke direkte relevant –, da bogen, som det er blevet slået fast længere oppe, i afsnittet om genrer, ikke er en videnskabelig afhandling, der ønsker at blive kaldt en litteraturhistorie, men et essay, der, som det også fremgår af citatet fra *FAZ* ovenfor, søger at konkretisere en ”deutsche Tiefe”.¹³⁴

Her kan tilføjes, at Schlaffer faktisk derimod selv flere gange i *Die kurze Geschichte* problematiserer det store videnskabelige fokus på internationalitet, f.eks på side 14, hvor han skriver, at germanistikken flygter fra sit eget objekt, *tysk* litteratur, når den ophøjer alle internationale, interkulturelle og interdisciplinære projekter.

¹³⁴ At Wels alligevel tager emnet ”kriterier generelt” op, kan hænge sammen med den store usikkerhed og famlen, der hersker i øjeblikket inden for litteraturhistorieskrivningens brug af kriterier og kanondannelse i det hele taget (og i større eller mindre grad altid har gjort det), og at man derfor forsøger at vurdere *alle* opstående udtryk for kriteriedannelse, inklusive Schlaffers, i dette større perspektiv. Daniela Hessmann behandler denne problemstilling lidt mere omfattende i indledningen til sin bog *Kanonbildung, Türhüter und Diskursmächte* (Wien 2005, 520 s.) og citerer på s. 14 Paul Riegel således: ”Jeder Kanon bleibt verdächtig, wenn nicht die Auswahl begründet, das heißt die Theorie des Kanons mitgeliefert wird”, hvilket nok rammer kernen af en stor del af de videnskabelige anmelderes kritik af Schlaffer, og som nok også netop er anledningen til Wels' lidt spredte fægtning, for hvor skal man tage fat, og hvad er ikke relevant at behandle, når man står med en bog i hånden, der giver sig ud for at være en ”Geschichte der [...] Literatur”, men som ikke markerer sine kriterier? (Riegelcitater har Hessmann fra ”Die einen raus – die anderen rein”. In: *Die einen raus – die anderen rein. Kanon und Literatur*. Klaus Zeyringer (et al.) (udg.), Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1994, s. 9-18. Her s. 17.)

Når det kommer til Schlaffers/Wels' andet kriterium, *öffentliche Präsenz*, irriteres Wels af det faktum, at Schlaffer inkluderer forfattere, der ikke opnåede berømmelse i deres egen levetid, i sin *kurze Geschichte*. Wels opregner hele Schlaffers egen liste af disse egentlig på baggrund af kriteriet uegnede forfattere som f.eks. Novalis og Hölderlin, som Schlaffer alligevel ikke tør smide ud i kulden.

Listens måske mest prominente navn i denne sammenhæng, Kafka, vil i denne afhandling blive genstand for mere opmærksomhed, da inkluderingen af ham ikke kun illustrerer den måske væsentligste problemstilling i forbindelse med dette kriterium, men også viser en kollision mellem to axiologiske *Höchstwerte* eller *Letztwerte*¹³⁵, nemlig på den ene side Schlaffers egen:

Der sterbliche Dichter wünscht, durch sein Werk unsterblich zu werden, seine Existenz – als Name, als Geist, als Erinnerung? – über die beschränkte Zeit seiner Tätigkeit hinaus auszudehnen.¹³⁶

og på den anden side en lidt mere utydelig *Höchstwert*, som Kafka repræsenterer. Denne kollision skal i afsnittet om moderne og ikke-moderne *Höchstwerte* (efter en begrebsafklaring) tildeles mere opmærksomhed og vil derfor indtil videre blot være nævnt.

Wels' lidt unødvendige overbetoning af Schlaffers brug af ordet *Nationalliteratur* behøver ikke en gentaget behandling, blot fordi det med følgende citat nu også forekommer i hans kommentering af dette kriterium – nu nærmest som betegnelse for Schlaffers bog –, men det er korrekt, at det er problematisk at gøre "[d]ie Präsenz einer Literatur im Bewußtsein der Gebildeten zum Kriterium einer 'Nationalliteratur'"¹³⁷, og med Kafka har Schlaffer her skudt sig selv i foden, hvis dette kriterium virkelig er så vigtigt for ham¹³⁸, for Max

¹³⁵ Et begreb fra Heydebrand & Winko. Se begrebsafklaringen i afsnit 4.1.

¹³⁶ Schlaffer (b), s. 156 f. Citatet handler godtnok i sin kontekst om romanforfattere og ikke om Schlaffer selv, men da Schlaffer ikke giver belæg for citatets påstand, men derimod tilsyneladende finder den hjemmel nok i sig selv (i øvrigt ligesom Barkhausen i afsnit 3.1.2.2), antages det her, at denne *axiologische Höchstwert* er en del af et værdisæt – og dermed af et *worldview* – som Schlaffer deler med de forfattere, citatet måtte passe på. Se hertil også om *worldviews* i afsnittene 4.3.1-4.3.3.

¹³⁷ Wels, s. 344.

¹³⁸ Et spændingsfelt i Wels' argumentation kunne dog være, at han her ophæver Schlaffers kriterie, *öffentliche Präsenz im Mittelalter*, som Schlaffer udpensler på siderne 23 f., til generelt kriterium,

Brod og de få kvinder, der kendte til Kafkas skrifter i hans korte levetid, kan vel næppe gøre sig gældende som *Öffentlichkeit* i welsesk/schlaffersk forstand.¹³⁹ Og hvis Kafka med dette kriterium i hånden gøres uvedkommende i litteraturhistorisk sammenhæng, falder næsten halvdelen af Schlaffers arbejdes anden højkonjunktur til jorden: perioden mellem 1900 og 1950, der er baseret på dette tidsrums litterære produkt fra forfatterne i henholdsvis Wien og Prag¹⁴⁰.

Som generelt kriterium må dette altså anses for at være ødelæggende for dele af Schlaffers eget arbejde, og Wels må derfor siges at have fået øje på en vigtig selvmodsigelse, om end han aldrig selv når at tænke tanken til ende, som det f.eks. nu her er gjort ved eksemplet Kafka.

Ville den manglende *öffentliche Präsenz* tale imod Kafkas optræden i en litteraturhistorie, taler til gengæld hans originalitet for en tilstedeværelse, hvilket leder denne gennemgang af Wels' kriterieanalyse over i hans kommentarer til det tredje kriterium, som han udvinder fra *Die kurze Geschichte*, til netop kriteriet *Originalität*.

Som Wels viser med eksemplerne Minnelieder og Artusromaner, ønsker Schlaffer ingen indblanding udefra, hvis noget skal kunne klassificeres som særligt tysk.¹⁴¹ Schlaffer, som gentagne gange i løbet af sin bog beklager sig over at tilhøre en litterær tradition, der altid er mange år bagefter berømte "naboer"

öffentliche Präsenz, der så også må gælde i resten af bogen. Man kunne måske argumentere for, at dette ikke er meningen, men da Schlaffer ikke bruger plads i sin bog til at foretage denne argumentation, mener jeg ikke, at der er grundlag for, at Wels skulle kunne klandres for at antage, at der her skulle være tale om et generelt kriterium.

¹³⁹ For videre beskæftigelse med Kafka anbefales en indgang via Ludwig Dietz' *Franz Kafka*, Stuttgart 2002.

¹⁴⁰ Schlaffer (b), s. 134 (Se evt. også s. 140 f., der beskriver Kafkas vigtige rolle som repræsentant for Prag).

¹⁴¹ Et par personer, hvis tanker både på grund af deres lighed med Schlaffers idéer og deres historiske placering i det 18. århundrede, Schlaffers special-område, ikke kan udelukkes at have haft indflydelse på hans syn på originalitet som kriterium for "god" litteratur, nævner Florack: Florack, s. 40 om Schlegel: "Zuvor hat Johann Elias Schlegel verlangt, wer ein Theater einrichten wolle, müsse 'die Sitten und den besonderen Charakter seiner Nation in Betracht ziehen' [...] Dass die Komödie um die Jahrhundertmitte so glücklos auf deutschen Bühnen bleibt, schreibt Schlegel dem falschen Vorbild zu: 'Die Deutschen haben den Fehler begangen, dass sie ohne Unterschied allerley Komödien aus dem Französischen übersetzt haben, ohne vorher zu überlegen, ob die Charaktere derselben auch auf ihre Sitten sich schickten.'" og s. 41 om Mme de Stäel: "So sieht die Autorin den Erfolg des Werther darin begründet, dass in Goethes Roman der deutsche Nationalcharakter auf das Beste getroffen sei."

(Schlegel-henvisning: Johann Elias Schlegel: Gedanken zur Aufnahme des dänischen Theaters. In: *Ausgewählte Werke*. Udg. af Werner Schubert. Weimar 1963, S. 559-585, her s. 562 og 583.)

som f.eks. Frankrig, England og Italien¹⁴² og derfor sjældent er særligt produktiv med hensyn til originale forfattere, nævner i stedet blandt andre Shakespeare og Dante som eksempler på forfattere med originalitet i deres værker.¹⁴³ Denne originalitet sætter Wels dog spørgsmålstegn ved ud fra en tankegang, der kunne minde om en deterministisk tanke, Aristoteles er kendt for at have formuleret, nemlig tanken om den ubevægede bevæger.

Denne tanke vil her som en kort ekskurs blive udfoldet, fordi den via logisk resonement anskueliggør, hvor absurd kriteriet absolut originalitet er, og fordi jeg bl.a. på grund af dette resonement selv vil tilslutte mig – ikke Wels personligt eller hans artikel, men – det *worldview*¹⁴⁴, som Wels her sandsynligvis helt uden at vide det repræsenterer.

Ifølge tanken om den ubevægede bevæger er der en baggrund for alt, der bevæger sig. Hvis en genstand eller tanke bevæger sig, må det være fordi, noget har bevæget det/sat det i gang. Dette ”noget” må igen være blevet bevæget af ”noget andet”, der igen må være sat i gang af ”noget tredje” etc. Visuelt ”formuleret” således: $X \rightarrow X \rightarrow X \rightarrow X$. Og Aristoteles kommer så frem til, at der for enden af rækken af begivenheder må være en ”første bevæger” eller ”ubevæget bevæger”, hvilket dermed bliver hans logiske definition på gud.¹⁴⁵

Uden at nævne Aristoteles, men i en lignende argumentation, viser Wels, hvorledes Dante og Shakespeare ikke er komplet originale, men hver især faktisk er inspireret af hhv. Vergil, der igen er inspireret af Homer, og italienske novellesamlinger. Således kalder Wels tanken om en absolut originalitet for absurd. I stedet finder han det ”sinnvoller, statt die Originalität eines Werkes absolut messen zu wollen, zu fragen, in welchem Grade und in welcher Art ein literarisches Werk von seinen Vorbildern abhängt.”¹⁴⁶ Man kunne måske tilføje, at det ville være almenyttigt, om denne argumentation måtte komme til at fylde

¹⁴² Schlaffer (b), s. 132: “Noch einmal bestätigt sich die für die Geschichte der deutschen Literatur gültige Regel (die lediglich von der romantischen Epoche außer Kraft gesetzt wurde), daß sie sich den anderen europäischen Literaturen gegenüber verspätet.” Udtrykket *noch einmal* viser tilbage til eksempler på siderne 18, 36 og 120.

¹⁴³ Se hertil f.eks. Schlaffer (b), s. 25 og 31.

¹⁴⁴ Se hertil afsnit 4.3.1 og de derpå følgende afsnit for begrebsafklaring af ordet *worldview* og for den videre diskussion ud fra bl.a. dette begreb.

¹⁴⁵ Eigil Raahauge Jørgensen uddyber i *Filosofien bag Aristoteles "den ubevægede bevæger"* (Stenløkken forlag 2005) filosofien bag denne tanke.

¹⁴⁶ Wels, s. 345.

mere i hele den litterære offentlighed. Da ville man undgå tåbelige retssager som den, Michael Baigent og Richard Leigh indledte mod Dan Brown, efter at *The Davinci Code* blev filmatiseret, fordi de mente, at Brown havde stjålet forskelligt stof fra deres *The holy blood and the holy grail* fra 1982 og anvendt det i sin egen bog.¹⁴⁷ Havde de da opfundet stoffet selv på baggrund af deres ”absoluten Originalität”? Eller ville de – stillet overfor Aristoteles – måtte gå til bekendelse og sige, at også de selv havde modtaget inspiration fra ”noget” uden for sig selv? Svaret må være indlysende.

I øvrigt er denne ”stjælen” stof og temaer og i det hele taget leg med og sammenblanding af tidligere tiders genrer, personer, begivenheder og værker jo blot karaktertræk fra en af vor tids mest udbredte kunstformer: intertekstualitet eller inter-litteraritet, hvilket der er skrevet bøger om som f.eks. senest Angelika Buss’ *Intertextualität als Herausforderung für den Literaturunterricht : am Beispiel von Patrick Süskinds Das Parfum*, Peter Lang 2006.¹⁴⁸ I biografen udsættes vore dages besøgende konstant for film som *League of extraordinary gentlemen*¹⁴⁹ og *Night at the museum*¹⁵⁰, og Schlaffer selv leger – måske ubevidst, men helt i tidsånden – med genrerne ved at kalde sit essay en *Geschichte der [...] Literatur*.

Med denne ”absoluten Originalität” bekræftes altså kritikernes anklager, der lyder: Schlaffer ”habe von Gegenwartsliteratur keine Ahnung”¹⁵¹. Havde han haft det, ville han forhåbentlig ikke kun have nøjes med at skrive om *Parfum*, at

¹⁴⁷ Et link til mere om sagen: www.dr.dk/Nyheder/Udland/2006/04/07/151534.htm.

¹⁴⁸ For en grundigere introduktion til dette felt som helhed, anbefales Peter Stockers *Theorie der Intertextuellen Lektüre* fra 1998.

¹⁴⁹ En film fra 2003, hvor velkendte karakterer som Dracula, den usynlige mand, den usårlige mand, Kaptajn Nemo, Dr.Jekyll/Mr. Hyde m.fl. skal udføre en mission sammen. (www.leagueofextraordinarygentlemen.com) Plottet minder i denne henseende om Svend Åge Madsens novelle ”Forordet” fra novellesamlingen *Mellem himmel og jord*, i hvilken genetiske rekonstruktioner af Shakespeare, Dante, Homer (!), Kafka, Goethe, Dostojevskij, Karen Blixen, Voltaire, Cervantes, H.C. Andersen, Rousseau, Svend Åge Madsen selv og andre tidligere forfattere skal samarbejde om at lave en antologi.

¹⁵⁰ En film, der udkom i de danske biografier i 2007, og i hvilken kulturer fra forskellige tidsaldrer sættes stævne for at udføre en fælles mission. Således samarbejder pludseligt aztekerne med romerne, ægypterne, de amerikanske nybyggere og hunnerkongen Attila assisteret af et de mystiske (i filmen talende) hoveder fra påskeøerne. (www.nightatthemuseum.com)

¹⁵¹ Tidligere citerede FAZ-artikel.

det store ved bøger som denne, er deres "[o]riginellen" "Künstler"/"Helden"¹⁵², men også om Süskinds fantastiske evne til at samle tråde fra en ufatteligt lang række tidligere værker i sit eget værk.¹⁵³

Ud over med rette at betvivle denne absolutte originalitet gør Wels også opmærksom på, at ideen om originalitet som *Wert* først *opstår* i det 18. århundrede, og at "[i]mitatio und aemulatio, die Nachahmung von und Wetteifern mit Vorbildern [...] geradezu das Prinzip [der früheren] Literatur [waren]".¹⁵⁴ Ifølge Wels ønsker Schlaffer dog – som, beklager sig Wels, var det 18. århundredes indføring af originalitet som kriterium til vurdering af litteratur et naturvidenskabeligt "Prinzip des 'Fortschritts'"¹⁵⁵ – at sige, "[dass] von nun an die Literatur auch aller vorangegangenen Epochen zu messen wäre".¹⁵⁶ Problemet for Wels er naturligvis bare, at Schlaffer aldrig siger dette direkte, hvorfor Wels må nøjes med den argumentativt mindre stærke formulering: "Schlaffer scheint implizit davon auszugehen..."¹⁵⁷ Læser man *Die kurze Geschichte*, er man dog ikke i tvivl om korrektheden af Wels' antagelse, og andre af de videnskabelige anmeldere har da også belyst problematikken. F.eks. spørger Wynfried Kriegleder: "[W]arum repräsentiert eigentlich gerade diese Kunstepoche die Eigenart der deutschen Literatur?"¹⁵⁸ og mener endvidere: "[D]iese paar Jahre zu einer 'Geschichte der deutschen Literatur' hochzurechnen ist schon einigermaßen merkwürdig."¹⁵⁹

¹⁵² Som han gør på side 53 i sin bog.

¹⁵³ I en sidebemærkning kan anføres, at Wolfgang Adam i *sin* recension af *Die kurze Geschichte* i en kritik af Schlaffers videnskabelighed mener, at Schlaffer heller ikke har et begreb om nutidens *videnskabelige* litteratur: "Wer greift heute, nach den bahnbrechenden Arbeiten von Jan-Dirk Müller, Wilfried Barner, Wulf Segebrecht und Wilhelm Kühlmann – von Rechercheintentionen einmal abgesehen – wirklich noch zu dem in der Tat mißglückten zweibändigen Textungetüm von Hans Rupprich aus der De Boor / Newaldschen Literaturgeschichte, das als repräsentativer wissenschaftlicher Beitrag für die aktuelle Spätmittelalter- und Renaissance-Forschung genannt wird!" (Adam, s. 127) Citatet er en reaktion på Schlaffers brug af De Boor & Newald (Schlaffer (b), s. 35). (Det drejer sig om Helmut de Boor / Richard Newald (Udg.), *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Bd. IV: Hans Rupprich, *Die deutsche Literatur vom späten Mittelalter bis zum Barock*. 2 Teile. München 1970-1972.)

¹⁵⁴ Wels, s. 346.

¹⁵⁵ Ib.

¹⁵⁶ Ib.

¹⁵⁷ Ib.

¹⁵⁸ Kriegleder, s. 232.

¹⁵⁹ Ib., s. 233.

Sammenfattet: Kan man anvende en specifik epokes målestokke på litteraturhistorien som helhed?¹⁶⁰

Indtil videre kan i hvert fald sammenfattes, at Schlaffer ønsker at bibeholde kriteriet *Originalität*, som opstod under litteraturens autonomisering i det 18. år-hundrede, mens anmelderne stiller sig ret tøvende over for denne art ”Prinzip des Fortschritts”. En videre behandling af denne problemstilling vil blive taget op senere, hvor det skal diskuteres, om forskellige udgangspunkter, forskellige *Höchstwerte*, måske endda forskellige *worldviews*, kan ligge til grund for misforståelser i *Die kurze Geschichte* og miskommunikation mellem bogen og dens videnskabelige anmeldelser.

Problemet med det fjerde og sidste kriterium, *Ästhetische Erfahrbarkeit* – som også i kommentar-delen af Wels’ artikel optager lidt mere plads end de tre første kriterier –, er ifølge Wels og groft forenklet det samme, som med *Originalität*:

Auch hier gilt [...], daß Schlaffer die stillschweigende Voraussetzung macht, daß die Einführung der Ästhetik im 18. Jahrhundert einen Fortschritt darstellt, an dem alles bis dahin erreichte sich messen lassen muß.¹⁶¹

Wels ønsker at problematisere anvendelsen af dette kriterium for litteratur, der er blevet til, inden ”der ästhetische Wahrnehmungsbereich”¹⁶², ”eine Erfindung des 18. Jahrhunderts”¹⁶³, endnu eksisterer. Således, siger han, er det f.eks. ikke passende at forvente af litteratur fra det 16. og 17. århundrede, hvis oprindelige formål var at være religiøst eller politisk undervisende, at den også skal kunne bibringe æstetisk nydelse – for slet ikke at nævne, at det ikke var muligt for datidens læsere overhovedet at læse med det for øje gennem læsningen at blive udsat for en æstetisk oplevelse.

¹⁶⁰ Roloff opfatter det i øvrigt som en helt banal metodisk fejl: ”Sein grundsätzlicher methodischer Fehler besteht darin, als Argument für seinen Ästhetik-Standpunkt den ästhetischen Kanon (S. 154) aufzurufen”. (Roloff, s. 324). Han finder støtte hos Adam, der kalder Schlaffers litteraturdefinition (”Literatur im strengen Sinn ist nur, was ein ästhetisches Vergnügen bereitet”. (Schlaffer (b), s. 27)) ”ein Satz, der ins Zentrum des fundamentalen Mißverständnisses führt”. (Adam, s. 126.)

¹⁶¹ Wels, s. 347.

¹⁶² Ib., s. 346.

¹⁶³ Ib., s. 347.

At noget *zweck-Literatur*¹⁶⁴ fra før det 18. århundrede – i dag – med den rette historiske baggrundsviden godt kan læses med ”ästhetisches Vergnügen”¹⁶⁵ til følge vil Wels ikke betvivle. Til gengæld mener han godt, at litteratur, f.eks. Thomas Manns, der ligger inden for en af Schlaffers tyske litteraturs histories to højkonjunkturer og dermed åbenbart er forfattet på præmisserne af det ”ästhetische Wahrnehmungsbereich”, kan forfejle sin *Ästhetische Erfahrbarkeit* – f.eks. oplever Wels selv ingen æstetisk oplevelse ved læsningen af Th. Mann. Men dette, fortsætter Wels, viser bare, at kriteriet er højst subjektivt og derfor også meget problematisk.

Jeg er her af den opfattelse, at Wels i sit Mann-eksempel reducerer æstetik til en lidt for temporalt ensartet størrelse, ”Ästhetik als autonomer Erfahrungsbereich”¹⁶⁶, hvilket i eksemplet svarer til at sætte lighedstegn mellem æstetik, som den i sin oprindelse lå til grund for f.eks. Goethes skrivning af *Werther* og æstetik, som den 170 år senere forefandtes i et eksil-forfatterskab. Det er rigtigt, og det ønsker ingen vel at benægte, at litteratur i det tyske område, som Schlaffer ville sige det, i oplysningstiden og op til midten af 1700-tallet skilte sig ud fra religion gennem en autonomiserings-proces mundende ud et sted i Wels’ ”ästhetischen Wahrnehmungsbereich” eller i æstetikken, som Wels også med rette – og for hvilket han burde belønnes – benævner, hvad det er: ”eine Erfindung” (modsat f.eks. ”eine Offenbarung” eller lignende mere positivt vægtede /fremskridtsbetonende ord), som også Schiller udtrykker det i et citat, som Schlaffer placerer i *Die kurze Geschichte*: ”Selbst *erschuf* er (der deutsche Dichter) sich den Wert”¹⁶⁷, men hvor meget man (Schlaffer) end måtte ønske det, er æstetik ikke en konstant størrelse hen over tid, og derfor er Wels’ eksempel med Thomas Mann heller ikke præcist nok. *Hvilken* art æstetisk oplevelse havde han (ifølge Schlaffer) kunnet forvente? 1774-æstetisk eller 1944-æstetisk?

Havde Wels udredt denne problemstilling i sin artikel, ville det have sat en endnu tykkere streg under hans kritik af Schlaffers fjerde kriterium, for Schlaffer tager jo i sin bog ikke højde for, at æstetik – også på et højere plan end

¹⁶⁴ Se Schlaffer (b), s. 26 f.

¹⁶⁵ Wels, s. 347.

¹⁶⁶ Ib., s. 346.

¹⁶⁷ Schlaffer (b), s. 107 (kursiv tilføjet).

det ”subjektive” – kan variere, ja faktisk ikke kan undgå forandring op igennem litteraturens historie efter det 18. århundrede. Eller også antager han netop stilling, at dette skulle være usandt.

Det kan derimod ikke forlanges af Wels, at han i en i forvejen lang recension af en bog som Schlaffers også når igennem en dyb diskussion af Schlaffers æstetik, men det ville have været rart alligevel – om end måske blot kort – i Wels’ behandling af dette fjerde kriterium at gense den ”mangelnde Literarizität”, som tidligere i hans artikel var blevet udskudt til behandling i netop denne del.

Hermed er diskussionen af de fire kriterier, Wels finder hos Schlaffer, nået sin afslutning, og en kort opsamling af dens hovedpunkter vil bidrage til at skabe overblik:

Som set i et tidligere afsnit, der behandler essayproblematikken, har Schlaffer forskellige gode grunde til ikke at explicere, at hans bog faktisk er et essay. Dette giver bagslag, når Volkhard Wels så – som vist i samme afsnit og i modsætning til flere af sine kolleger – kan vælge, ikke at kalde *Die kurze Geschichte* for et essay, men blot nøjes med at sige om værket, at det har denne ”essayistischen Charakter”. Så kan han frit behandle bogen som en almindelig videnskabelig afhandling, der giver sig ud for at være en litteraturhistorie og altså også forvente af den, at den indeholder nogle tydelige kriterier for sine valg af litteratur. Og gør den ikke det, er han i sin fulde ret til – ja, han føler som repræsentant for videnskabelig reception måske endda næsten pligt til – ikke blot selv at analysere sig frem til dem, men også at kommentere dem, hvilket han altså har gjort.

Diskussionen med disse Wels’ kommentarer har efterladt en række mere eller mindre færdigbehandlede problemstillinger, hvoraf de vigtigste opregnes her:

Afsnittet her hævder, at Wels måske misforstår Schlaffers brug af ordene *Nationalliteratur* og *nationale Identität*, hvilket fører til en overbetoning. En forklaring til, at misforståelsen kunne opstå, skal søges i afsnit 4.

En foreløbig blot påstået kollision mellem to axiologiske *Höchstwerte* og derudover spørgsmålet om, hvorvidt det giver mening at anvende en specifik epokes målestokke/æstetik som et tidløst design, rejser en diskussion om *Fortschritt als Wert*. Også denne skal behandles i afsnit 4.

Kriteriet absolut originalitet viser sig at være irrelevant og uanvendelig på nutidig litteratur, og Schlaffers videnskabelige kritikere har derfor ret, når de anklager ham for ikke at kende denne. Dette manglende kendskab må i sig selv diskvalificere Schlaffers ret til at udstede en erklæring om, at den tyske litteraturs historie er afsluttet.

Med hensyn til videnskabens syn på *Die kurze Geschichte* generelt har afsnittet illustreret en grundig negativ kritik, her naturligvis specielt foretaget af Wels. Men Wels står ikke alene. Han får støtte i sine kritikpunkter af andre recensenter – i afsnittet eksemplificeret ved Kriegleder og Adam. Ruth Florack må med sin mere positive tilgang til bogen siges at være undtagelsen, der bekræfter reglen; en regel hvis grundprincipper skal udforskes nærmere i diskussionen i afsnit 4.

3.2.4 Sammenfatning

Afsnit 3.2 med dets underafsnit viste en meget bred kritik forstået på den måde, at de enkelte recensenter ligesom avisanmelderne ikke havde ensartede foki, men derimod vidt forskellige. Dette til trods er det muligt forholdsvist homogent at sammenfatte afsnittets grundindhold:

Kritikerne skelner mellem på den ene side *Die kurze Geschichte* som et produkt af en videnskabsmand og på den anden side Schlaffers videnskabelighed *indtil* udgivelsen af denne bog – en karriere, der har gjort Schlaffer til en anerkendt person inden for sit felt. Dette gør de for at markere, at både Schlaffers tilvalg og især de ifølge dem selv kritisable fravalg, såvel de videnskabstekniske som de fagligt indholdsmæssige, i sit arbejdet med den tyske litteraturhistorie ikke kan være fejltagelser, men derimod må være resultater af bevidste overvejelser – overvejelser, der går imod recensenternes ønsker for korrekt videnskabelighed.

Schlaffer anklages for at anlægge en suggererende stil og beskyldes for at stræbe efter egen økonomisk vinding eller berømmelse via 'det populære' frem for at gå videnskabens ærinde via 'det videnskabelige'.

Måske også derfor – af hensyn til salgstallene –, siger recensenterne, vælger Schlaffer at skrive essayistisk. Om bogen kan defineres som et essay eller ej, kan diskuteres. Hvis den er et essay, kunne den indgå i genredelen af den diskussion, som pågår mellem angloamerikansk videnskab og germanistik, men kun en enkelt recensent berører perifært dette emne.

I stedet vælger recensenterne at dreje kritikken ind på de videnskabelige problemer, der er forbundet med den af Schlaffer valgte tekst-type. Man finder det uforsvarligt og ubrugeligt at udelade forklarende mellemregninger, der skal forklare tings sammenhæng, og i stedet opstille såkaldte *Reihenthesen*.

På samme måde er også de udeladte henvisninger et stort problem, fordi dette forhindrer læseren i at efterprøve udsagnetes sandhedsværdi, og i et tilfælde, hvor der var tale om denne type forsømmelse, viste udsagnet sig ikke at være tilforladeligt.

To andre ensartede potentielle problemer knyttedes til bogens *Kürze*, nemlig for det første, at semi-videnskabelige læsere, studerende o.l., kunne tro, at bogen giver et helhedsbillede af den tyske litteraturhistorie; og for det andet, at finans- og uddannelsespolitiske spareivrige instanser med bogen gives et argument for at skære i bevillinger til den mere omfattende forskning, ligesom også indkøbere af bøger til skoler og læreanstalter ved at købe denne billige bog sparer mange penge.

Det mest omfattende kritikpunkt handlede om kriterier og deres utydelighed. Wels udledte fire, som han alle forsøgte at diskvalificere, og om end der både var grundlag for at diskutere noget omkring hans måde at udlede dem på og noget omkring hans argumenter for at diskvalificere visse af de fundne kriterier, så skinnede det igennem, at Schlaffer fortrinsvis benytter sig af autonomi-æstetiske kriterier fra Goethe-tiden og især tiden op til, og at der er problemer forbundet med at gøre dette især med hensyn til kriterierne *Originalität* og *ästhetische Erfahrbarkeit*.

Mens kriterierne var det mest omfattende kritikpunkt, så bestod det måske mest overraskende kritikpunkt i Schlaffers lænen sig op ad vel ellers indtil nu ganske gængse navne inden for human-videnskaben. Der sås en sammenligning og sammenhæng mellem Schlaffers arbejde og konklusionen på 'det modernes' såkaldt reduktionistiske filosofier, der sås en ærgrelse over dette, og der sås en decideret afstandtagen til anvendelsen af, hvad der nu ansås som fortidens store 'kanoner' eller kanoniske navne, også eller måske især til dem, der havde noget med disse filosofier at gøre.

4 Diskussion

Det umiddelbart største problem ved Schlaffers arbejde er altså tilsyneladende, at det ikke indfrier visse forventninger til tydeliggørelsen af kriterierne. Vi skal derfor opholde os kort ved denne norm inden for litteraturhistorieskrivningen, men diskussionen skal derefter gå et niveau dybere for at undersøge, om der i kritikernes kraftige reaktioner er noget voldsommere på færde end "blot" det enkeltstående tilfælde af negligering af almindelig videnskabelighed, som *Die kurze Geschichte* udgør, nemlig om det, der er på færde, er et møde mellem de to paradigmer, som ofte går under betegnelserne 'det moderne' eller 'det moderne projekt'¹⁶⁸ og det her indtil videre lidt mindre veldefinerede 'postmoderne'.

4.1 Begrebsapparat til diskussionen

Som redskab til at kunne tale (videre) om både dette første umiddelbare problem med kriterierne og det andet problem med paradigmerne drages nu Heydebrands og Winkos begrebsapparat ind, som det udfoldes i de indledende kapitler i deres bog. Begreberne, der for forståelsen her i afsnittet er gode at kende, er *Wertausdruck*, axologisk *Wert*, *Wertprinzip* og *Wert-haltung*:

¹⁶⁸ Jacobsen (et al.), s. 201.

Begrebet *Wertausdruck* betegner blot den sproghandling, der tildeler et objekt den egenskab at være *werthaltig*. Siger man f.eks., at en roman er god, er dette udsagn et *Wertausdruck*.¹⁶⁹

Begrebet *axiologischer Wert* betegner den målestok, man holder et objekt op imod i sin *Wertung*. Siger man f.eks., at en roman er god, fordi den er på præcis 500 sider, kunne dette være et *Wertausdruck*, der røber, at den aksiologiske *Wert*, som man benytter sig af, hedder: ”Enhver roman bør være på præcis 500 sider”. En aksiologisk *Wert* står aldrig alene. Den er en del af en system af overordnede og underordnede aksiologiske *Werte*, et værdisæt. Den aksiologiske *Wert*, ”Enhver roman bør være på præcis 500 sider”, vil typisk finde en begrundelse i en overordnet aksiologisk *Wert*. Denne kunne i eksemplet være: ”Der bør kunne stå X antal bøger i en reol” (underforstået: dertil ville det være formålstjenesteligt, om alle bøger var 500 sider tykke). Tilsvarende ville en underordnet aksiologisk *Wert* kunne være: ”En forfatter bør altid tilrettelægge sin skrivning nøje” (underforstået: så hans bog bliver nøjagtig 500 sider).¹⁷⁰

Begrebet *Wertprinzip* betegner den øverste *Wert* i det hierarki eller system, som alle aksiologiske *Werte* udgør tilsammen. Heydebrand & Winko kalder det også *Letztwerte*, *Werte* som ikke længere defineres af en overordnet *Wert*.¹⁷¹ Disse *Letztwerte* beskæftiger Heydebrand & Winko sig så i øvrigt ikke særligt meget med, men forbliver i stedet af praktiske, især pladsmæssige, grunde i deres typologisering af aksiologiske *Werte* et trin længere nede i systemet ved de lettere målbare aksiologiske *Werte*.¹⁷²

Begrebet *Werthaltung* betegner, siger Heydebrand & Winko, ”ein erworbenes, zentrales und relativ dauerhaftes, ’Präferenzmodell’ einer Person, das Handlungen auslöst und/oder steuert.”¹⁷³ *Werthaltung* er altså en præference-model, eller et system af aksiologiske *Werte*, der, når det først en gang er godtaget

¹⁶⁹ Heydebrand & Winko, s. 63.

¹⁷⁰ Heydebrand & Winko, s. 40.

¹⁷¹ Ib., s. 41.

¹⁷² En oversigt over denne typologisering findes i Heydebrand & Winko, s. 144 f.

¹⁷³ Heydebrand & Winko, s. 50.

af en person, omdannes til et sæt af reflekser, hvis funktion det er at sørge for, at personen undgår overbelastning ved alternativt hele tiden at skulle tage stilling til alt omkring sig; man kunne også kalde det en indøvet automatisk valg-modus.¹⁷⁴

4.2 Hvilken norm brydes tilsyneladende? – en genstandspræcisering

Som vist med Wels' kriterieanalyse betyder recensenternes paniske søgen efter Schlaffers kriterier dog ikke nødvendigvis, at der ikke *eksisterer* kriterier, men at disse bare ikke er ekspliciterede. Heydebrand & Winko forklarer, at der er en eksplicit og en implicit måde at tildele *Wert* på:

”Der Begriff ‚Wertung‘ bezeichnet eine Handlung, in der ein Subjekt in einer konkreten Situation aufgrund von Wertmaßstäben (axiologischen Werten) und bestimmten Zuordnungsvoraussetzungen einem Objekt Werteigenschaften (attributive Werte) zuschreibt. Diese Zuschreibung kann in Form nicht-sprachlicher Handlungen (motivationaler Wertung) oder in verbalisierter Form als sprachliche Wertung vollzogen werden.”¹⁷⁵

Så de kriterier, recensenterne savner, er i virkeligheden Schlaffers *axiologische Werte*, som de ikke finder, fordi de leder efter *attributive Werte* ’vollzogen als sprachliche Wertung’, mens Schlaffers fremgangsmåde i *Die kurze Geschichte*, netop for at opnå *Kürze*, er brugen af *motivationaler Wertung*, et for Heydebrand & Winko åbenbart ikke ukendt fænomen, for som de også skriver: ”Tatsächlich haben wir es bei der Wertung von Literatur überwiegend mit impliziten Wertungen zu tun.”¹⁷⁶ Disse implicite *Wertungen* er dog ikke tilstrækkelige for recensenterne, der formulerer, hvad de mener konventionovertrædelsen består i, således:

Unklar ist [...] die Basis für Schlaffers Wertungen. Dass bestimmte Texte geglückt und andere missglückt seien, wird [...] proklamiert, nicht jedoch argumentativ begründet.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Ib., s. 51.

¹⁷⁵ Ib., s. 39.

¹⁷⁶ Ib., s. 68.

¹⁷⁷ Kriegleder, s. 233.

Der Verf. nennt leider keine – nicht mal seine eigene – Kriterien, die einen 'ausgezeichneten Schriftsteller' ausweisen.¹⁷⁸

De undrer sig, fordi de er klar over, at en litteraturhistorie jo altid, og især i Schlaffers tilfælde, vil være resultatet af bl.a. en række indsnævrende fravalg. Disse fravalg er resultatet af nogle forudgående *Werturteile*, og om disse siger Heydebrand & Winko, at der skal være tre betingelser til stede, for at de kan gælde som tilstrækkeligt velfunderede:

Werturteile enthalten [...] eine Aussage über einen Sachverhalt, sie setzen einen axiologischen Wert voraus, und sie beziehen sich auf Zuordnungsvoraussetzungen, die angeben, welche Objekteigenschaften erforderlich sind, um den axiologischen Wert im Objekt zu realisieren. Diese drei Komponenten müssen gerechtfertigt werden, damit ein Werturteil als 'fundiert' gelten kann.¹⁷⁹

Således som recensenterne udtrykker sig, lader det altså til, at de – med undtagelse af Wels, der selv mener at finde dem – ikke kan få øje på hverken over- eller underordnede axiologiske *Werte* i Schlaffers *Wertsystem* og derfor heller ikke har noget grundlag for at forstå, hvorfor han ender med den kanon, som han gør. Konventionsbruddet ser altså ud til at bestå i manglende information om begrundelse af (fra)valg.

4.3 Konventionsskifte eller -pluralisme

Jeg er af den opfattelse, at Schlaffers bog kan læses, uden at man behøver at tale om dette konventionsbrud, og mit løsningsforslag skal her tage udgangspunkt i en tese, der siger, at Schlaffer rent faktisk nævner sine to vigtigste axiologiske *Werte*, af hvilke den ene sågar er hans *Letztwert*, og at recensenterne simpelthen bevidst eller ubevidst overser dem, underkender dem eller måske ligefrem ikke har gennemskuet dem.

¹⁷⁸ Roloff, s. 324.

¹⁷⁹ Heydebrand & Winko, s. 87.

Den ene axiologiske *Wert*, som Schlaffer nævner, er den her i afhandlingen allerede flere gange omtalte sætning: ”Literatur im strengen Sinn ist nur, was ein ästhetisches Vergnügen bereitet.”¹⁸⁰ Den er af Roloff og Adam blevet kritiseret som Schlaffers basale metodiske fejl, der fører ind i en total misforståelse¹⁸¹. Kriegleder og Wels har sukket opgivende på grund af dens af Schlaffer antydede *Wert* som et *Prinzip des Fortschritts*¹⁸², og Keller har nedladende sat den i forbindelse med darwinisme og Nietzsche¹⁸³. Denne axiologiske *Wert* kan derfor ikke kaldes overset, men snarere grundigt underkendt.

Disse helt uomtvisteligt kritiske synsvinkler harmonerer i øvrigt bemærkelsesværdigt dårligt med, hvad Heydebrand & Winko tilbage i år 1996 skriver, er normalt for en litteraturhistorie:

Zwei Arten von Normen bestimmen die Rolle des *Literaturwissenschaftlers*. Zum einen sind es programmatische Vorgaben der *scientific community*[.] [...] Zum anderen ist die Ästhetikkonvention für die Literaturwissenschaft bzw. Literaturgeschichtsschreibung von besonderer Bedeutung. Sie stellen die wichtigsten Instanzen dar, die die Ästhetikkonvention wahren und tradieren. Viele Maßstäbe, nach denen Literaturwissenschaftler Texte selektieren bzw. beurteilen, setzen die Geltung autonomieästhetischer Rezeptions- und Produktionsnormen voraus. Texte, die ihnen nicht entsprechen, werden aus dem literaturwissenschaftlichen Gegenstandsbereich ausgeschlossen oder auch nur abgewertet.¹⁸⁴

Ifølge Heydebrand & Winko var Schlaffers axiologiske *Wert*, ”die [vorausgesetzte] Geltung autonomieästhetischer Rezeptions- und Produktionsnormen”, altså stadig en så stor selvfølge i litteraturvidenskaben i 1996, at det, at man – som Schlaffer – forudsatte denne, blot svarede til at følge konventionen, og at brugen af denne derfor ikke krævede yderligere begrundelse. Seks år senere kan der i receptionen af *Die kurze Geschichte* konstateres et totalt skifte, hvor det ikke længere er gyldigt at arbejde ud fra disse kriterier. Hvad er det, der – i løbet af dette for videnskaben så korte tidsrum – har motiveret dette holdningskift?

¹⁸⁰ Schlaffer (b), s. 27.

¹⁸¹ I afsnit 3.2.3.8.

¹⁸² I afsnit 3.2.3.8.

¹⁸³ I afsnit 3.2.3.6.

¹⁸⁴ Heydebrand & Winko, s. 101.

Svaret er, mener jeg, at finde uden for litteraturhistorievidenskaben, i et samarbejde mellem religionsvidenskaben repræsenteret ved Ninian Smart, sociologien repræsenteret ved Inger Furseth, Pål Repstad, William H. Swatos Jr. og Kevin Christiano, filosofien repræsenteret ved Lyotard og en redskabsbog til det nye danske gymnasiefag, AT.

4.3.1 Ninian Smart og hans *Worldviews*

I 1983 indførte den inden for religionsvidenskaben verdensberømte og nu afdøde skotte, Ninian Smart, et begreb i den komparative religionsvidenskab, der nu ikke længere kan tænkes foruden dette begreb, nemlig *worldview*. Begrebet stammer fra den tyske filosofis *Weltanschauung*, men fik med Smart tilføjet en række religionsvidenskabelige dimensioner, der nu er bedre kendt som *Smarts (først seks, senere syv) dimensioner*, i dag en lovbestemt del af religionsundervisningen i de danske gymnasier.¹⁸⁵

Da Smarts bog, *Worldviews*, udkom i 1983¹⁸⁶, var den førstegrøden af globaliseringen inden for religionsvidenskaben. Med globaliseringens indtog i menneskers bevidsthed skete nemlig det samme, som da man med Kopernikus opdagede, at Jorden ikke var universets midtpunkt. Nu var det bare den vestlige verden, der ikke længere nødvendigvis var Jordens midtpunkt. Dermed blev det synligt for den vestlige verden, at den sekulariserede verdensopfattelse ”kun” var en i forhold til en række andre *worldviews sideordnet* størrelse. Smart lister derfor ikke *worldviews* historisk op (f.eks. for Danmark først nordisk-mytologisk, så kristent, så sekulært verdenssyn), men dimensionelt i forhold til de seks dimensioner: Den eksperimentelle, den mytiske, den doktrinære, den etiske, den rituelle og den sociale. I *Worldviews*, der indeholder ni omtrent lige store kapitler, har hver af de seks dimensioner fået tildelt sit eget kapitel.

I Smarts forståelse ville Heydebrands & Winkos *Letztwert* altså svare til soklen i et givent *worldview*, f.eks. Gud og Bibelen for den kristne, Allah og Koranen for muslimerne, Jahve og Torahen for jøden, oplysningstiden for ateisten,

¹⁸⁵ http://us.uvm.dk/gymnasie/vejil/vejledning_pdf/stx/stx_religion_c.pdf, s. 23 og 37.

¹⁸⁶ Smart, Ninian, *Worldviews*, New York, 1983.

relativiteten for det postmoderne menneske, ligestillingsideen for feministen etc. Heydebrand & Winko tør ikke selv helt drage denne konklusion, at et axiologisk *Wertesystems Letztwert* skulle være lig med soklen i et givent *worldview*, men de har tydeligvis fornemmet sammenhængen, når de skriver om *Wertungen*: ”Sie beurteilen keineswegs nur die literarische Qualität der Texte, sondern beziehen weltanschauliche, politische, religiöse etc. Maßstäbe ein.”¹⁸⁷

4.3.2 Keller og Klier om Schlaffers *worldview*

Derfor er det yderst bemærkelsesværdigt, at stort set ingen af de vrede recensenter overhovedet reagerer, netop når Schlaffer så faktisk udråber sin *Letztwert* i vendinger, der ellers må siges at være meget klare – i øvrigt det eneste sted i *Die kurze Geschichte*, hvor der ingen tvivl kan være om udsagnets subjektive kvalitet¹⁸⁸:

Diese kurze Geschichte der deutschen Literatur ist kein anschwellender Kirchengesang, der eine Rückkehr zu christlichen Werten – und sei es auch nur zur Beförderung der deutschen Literatur – anstimmen möchte. Der Verfasser hält es mit der radikalen Aufklärung: Jede Religion ist ein Irrtum, aber ein folgenreicher Irrtum. Zu dessen – seltenen – guten Folgen gehört das beste an der deutschen Literatur. Man kann sich der Folgen erfreuen, ohne deren Ursachen zu verehren.¹⁸⁹

Den ene af de to recensenter, der kommenterer dette udsagn, er Keller. Han forstår ikke, hvad udsagnets relevans skulle være og kalder det derfor for en sært pludselig og uvedkommende ateistisk bekendelse.¹⁹⁰ En lignende anklage fremsætter Stanzel i sin i afsnit 3.2.3.4 omtalte artikel, hvor han kritiserer Schlaffers unødvendige fejring af, at ”[i]n der areligiösen, vaterlandslosen Gesellschaft der

¹⁸⁷ Heydebrand & Winko, s. 37.

¹⁸⁸ Jeg benytter her ordet ”kvalitet” frem for ”karakter”, da recensenterne som vist i afsnit 3.2.3.3 jo påpeger de suggererende farer ved, at tonen i *Die kurze Geschichte* generelt har ”for subjektiv karakter”. Her drejer det sig om noget andet, og ordet ”kvalitet” udtrykker, at det er tydeligt, at forfatteren gennem en retorisk overvejelse dette ene sted i bogen bevidst lader skinne igennem, at han her taler for egen regning.

¹⁸⁹ Schlaffer (b), s. 21.

¹⁹⁰ Keller, fodnote 1 (s. 338).

Moderne sind dem Leben keine höheren Ziele gesteckt als Liebe und Glück”.¹⁹¹
Keller ærgrer sig i øvrigt også over, at Schlaffer fremhæver ateismen hos Gottfried Keller, i *Der grünen Heinrich* og i realismen i det hele taget på så spinkelt et grundlag, som han gør.

Ein beliebiger Ausriß aus dem 'Grünen Heinrich' soll in Montage mit dem Faktum des Vorlesungsbesuchs Gottfried Kellers bei Ludwig Feuerbach den Atheismus des Romans, des Autors und der Epoche belegen [...].¹⁹²

Så Keller ønsker altså at udtrykke uforståenhed over for både dét, at Schlaffer ikke forklarer, hvad relevansen af 'bekendelsesudsagnet' er, og dét, at Schlaffer altså tilsyneladende har en forkærlighed for ateisme indbygget i sit tankemønster og ikke kan eller vil hæve sig op over dette i sit videnskabelige arbejde.

Keller har ret i, at udsagnet står temmelig uformidlet i sin 'kontekst'. Schlaffer bruger ingen plads til at sætte det i en sammenhæng, og dermed er man tilbage ved problemstillingen omkring de manglende mellemregninger. Det er ikke altid let at følge en argumentation, når en del af argumentationskæden mangler. Men sikkert er, at med Schlaffers store fokus på at gøre sin bog så fysisk smal som muligt kan et udsagn, der optager 1/3 side ikke springes over som 'mindre væsentligt'. Når udsagnet er med, så må det være, fordi det *er* meget væsentligt. Og det *er* det, for det er her, han udtrykker sin *Letztwert*, der definerer resten af hans axiologiske *Werte*. Med denne indsigt, hjulpet på vej af et par sætninger, der havde sat denne *Wert* ind i Schlaffers hierarki af *Werte*, det axiologiske *Wertesystem*, ville Wels' store arbejde med at finde Schlaffers (lavere rangerende) axiologiske *Werte* have været meget lettere – men måske til gengæld også mindre essentielt. Og havde Keller set, at det her drejer sig om Schlaffers *Letztwert*, ville han heller ikke have forventet, at Schlaffer skulle sætte sig ud over denne i sit arbejde.

¹⁹¹ Stanzel, s. 424 efter Schlaffer (a), s. 794. Schlaffer-citatet fortsætter i øvrigt: "Die Fabel des Trivialromans stimmt mit der Grundidee der modernen demokratischen Gesellschaft überein".

¹⁹² Keller, s. 327.

Hvis man sætter sig ud over sin egen *Letztwert* i et stykke arbejde, man udfører, trækker man det tæppe eller den sokkel væk under sig selv, som man står på. Så mister arbejdet sin eksistensberettigelse i forhold til én selv. Man har ingen grund til at udføre det, for det indeholder ingen *Wert* for én.

Man kan selvfølgelig sige, at dette, i et tilfælde som det her, hvor religion er inde i billedet, ikke ville gælde for en agnostiker, der pr. definition ikke har lagt sig fast på en *Letztwert*, men med Schlaffers negligering af al religion har han sat sig selv uden for gruppen af denne type mennesker. Han er sekularist med tryk på *radikale Aufklärung*. Udsagnet kan umuligt tolkes anderledes, for det er, hvad der står, og det står i en bog, hvor der ellers hverken levnes plads til irrelevante udsagn eller selv semirelevante mellemregninger.

Men hvorfor er det så så vigtigt for Schlaffer at markere dette? Han har jo blot skrevet en litteraturhistorie, ikke en afhandling om *Letztwerte*. Eller hvad?

Den anden af de to recensenter, der kommenterer udsagnet, er Klier, der som vi så i afsnit 3.2.3.6, – irriteret – måtte konstatere, at den videnskab, der benævner sin *Letztwert* 'radikale Aufklärung' stadig eksisterer i det 21. århundrede.

Klier tager altså helt tydeligt afstand fra det paradigme, som Schlaffer placerer sig selv i med dette udtryk, og som Klier, som vi også så, sætter i forbindelse med det moderne projekt, eller vi kunne måske kalde det 'det moderne *worldview*', et *worldview* som Schlaffer, i Smarts 'tidløse' ånd ikke har efter, men derimod deler med f.eks. Schiller og Goethe (vel især den unge Goethe), der – som Schlaffer (sammen med en lang litteraturhistorisk tradition) beskriver det – med 'die Erschaffung'¹⁹³ eller 'opfindelsen af'¹⁹⁴ litteraturens autonomi udtrykker et ønske om en sekulariseret verden befriet for religionens åbenbart modbydelige ansigt. Schlaffer udtrykker selv jublende processen således i *Die kurze Geschichte*: "Mit der Übernahme religiöser Sprach-gebärden beginnt der Aufstieg der deutschen Literatur, mit der Ersetzung der Religion durch die

¹⁹³ Schiller, jf. citat i afsnit 3.2.3.8.

¹⁹⁴ Wels, jf. afsnit 3.2.3.8.

Kunst ist er vollendet.”¹⁹⁵ Nu, hvor religionen er udryddet, kan tysk litteratur altså ikke nå længere. Det er netop denne præmis, der er roden til den negative modtagelse af Schlaffers arbejde.

4.3.3 Det postmoderne *worldview*

Ud over Klier har ingen andre recensenter draget en direkte parallel mellem Schlaffers *worldview* og litteraturens funktion i det moderne projekt. De har følt sig ramte på deres værdisæt, men har ikke haft ordene til at beskrive det således. Heydebrand & Winko, derimod, beskriver fænomenet:

Die Alltagserfahrung wie auch die Kommunikation über Literatur zeigt, daß Personen immer dann besonders aggressiv reagieren, wenn sie in ihrem Wertebereich verletzt werden.¹⁹⁶

Men hvorledes ser så recensenternes egne værdisæt eller *worldviews* ud? Dette er et spørgsmål, der er meget svært at svare på, når man kun har deres reaktioner på Schlaffers arbejde at gå ud fra. Men deres aggressive holdning, manifesteret i et væld af forskellige kritikpunkter, måske især afsnittene 3.2.3.2 og 3.2.3.6, viser i hvert fald, at de føler, deres *Wertebereich* er blevet angrebet.¹⁹⁷

Et bud på, hvorledes et alternativ til Schlaffers ’moderne’ *worldview* kunne se ud, skal her konstrueres ud fra en negativ-definering af alternativet ved Lyotard som repræsentant for postmoderne filosoffer sammen med en positiv-definering ved sociologerne Furseth, Repstad, Swatos Jr. og Christiano. Disse har nemlig alle iagttaget, hvad de ville kalde et samfundsgennemgribende og dermed også for videnskaben og dermed sandsynligvis også for litteraturvidenskaben (recensenterne) gældende paradigmeskifte fra det moderne over i det post-

¹⁹⁵ Schlaffer (b), s. 93.

¹⁹⁶ Heydebrand & Winko, s. 56.

¹⁹⁷ Schings påvisning af den bitre tone i Schlaffers arbejde (jf. afsnit 3.2.3.7) er i øvrigt en mulig antydning af, at Schlaffer allerede på affattelsestidspunktet af *Die kurze Geschichte* har kunnet mærke paradigmeskiftets ånde i nakken og derfor har følt, at hans *Wertebereich* var under angreb.

moderne. Og hvis denne konstruktion passer sammen med recensenternes reaktion, kan det konkluderes, at den store uenighed mellem Schlaffer og recensenter bunder i en paradigmekollision.

Med negativ-definering mener jeg, at Lyotard, som han beskrives i bogen *Videnskabsteori* fra 1999, beskæftiger sig med, hvad han *ikke* ønsker at overtage fra det paradigme, han voksede op i:

Lyotard og andre postmoderne filosoffer er skeptiske over for oplysningstænkningens tro på, at videnskaberne [...] nødvendigvis må indebære et fornuftigt fremskridt [...]. Videnskaberne er ofte med til at forstærke undertrykkelsen. [...] Undertrykkelsen ligger i fornuftens, videnskabens og det moderne projekts væsen[.]¹⁹⁸

Det nye paradigme er altså ikke modtageligt for fornuftsbaseret fremskridts-optimisme. Omtrent det samme skriver sociologerne Furseth og Repstad i deres bog *Innføring i religionssosiologi* fra 2003, hvor de ”positivt” beskriver, hvori den postmoderne tænkning består¹⁹⁹:

Man kan [...] konstatere at opplysningstidens framskrittstro og vitenskabsoptimisme får hård medfart i postmoderne tenkning. [...] I vår tid har mange av de fornuftsorienterte hovedforestillingene i moderniteten begyndt å vakle. Tiltroen til vitenskapelige sannheter var sterkere for hundre år siden enn i dag. Den ”rene” sannhetssøken har blitt utstyrt med gåseøyne etter hvert som de vitenskapelige prosjektenes historiske forankring og maktbasis har blitt avdekket. Bevisstheten om medier, språk, makt og historiske rammer har svekket tiltroen til både sanseerfaring og fornuft som sisteinstanser der sannheten kan baseres. Avdekkene er selv blitt avdekket, det modernes normer har blitt kritisert.²⁰⁰

Det moderne projekts paradigme bundede jo netop, hvis man skal tro f.eks. Schlaffers *kurze Geschichte*, i institutioners (hos ham litteraturens, hos andre politikens, videnskabens, filosofiens etc.) løsrivelse fra religionen, udryddelsen af religionen og afløsningen i form af et *worldview*, der leverede absolutte

¹⁹⁸ Jacobsen (et al.), s. 201 ff.

¹⁹⁹ Positivt i anførselstegn, fordi den moderne tænkning stadig blot beskrives som en tilsidesættelse af det modernes værdier. Man er endnu ikke nået derhen, hvor man kan sige mere konkret, hvori det postmoderne så rent faktisk består, bortset fra at det altså ikke er det moderne. Også derfor har paradigmet ikke fået sin ”egen” betegnelse, men blot det afledte: Post-Moderne.

²⁰⁰ Furseth & Repstad, s. 97 ff.

sandheder ud fra fornufts-tænkning, og i hvilket udødelighed var noget, man gennem sin poesi kunne stræbe efter at opnå i form af den posthume erindring af éns tilstedeværelse.²⁰¹

Men det modernes erobring af patentet på absolutte sandheder sættes der altså i det postmoderne kraftige spørgsmålstegn ved. Netop denne sætten spørgsmålstegn, siger visse sociologer, er endda indbegrebet af det postmoderne: ”Såkaldt postmodernitet er ikke annet enn ’avfortryllingen’ av den helligheten opplysningstiden ga til fornuften. Den er sekulariseringen av sekularismen”²⁰².

Schlaffer er sekularisten, og recensenterne står så for sekulariseringen af sekularismen; de afsakraliserer hans ”store fortælling”²⁰³, som de postmoderne filosoffer ville kalde for den ’sandhed’, som Schlaffer tror på, nemlig at der kun er fornuften at holde sig til og dermed intet metafysisk, og at – især den tyske – litteratur har formået at bidrage til formidlingen af dette til verden ved sin autonomisering, altså løsrivelsen fra især – Schlaffer lægger vægt på dette²⁰⁴ – religiøse formål. Dermed er Schlaffers bog faktisk en bog om *Letztwerte*.²⁰⁵

4.3.4 Er recensenterne postmoderne?

Men hvorledes passer så recensenterne ind i det postmoderne *worldview*? Jo, de har vist sig – ganske i overensstemmelse med Lyotard, Furseth og Repstad – ikke at være begejstrede for Schlaffers optimistiske fremskridtstro (Jf. f.eks. Wels’ diskussion om kriteriet *Originalitet* og fodnote 155). Og de har også – ud over at have ’affortryllet’ Schlaffers og det moderne projekts største fortælling, nemlig den hellighed, Swatos Jr. og Christiano forklarede, oplysningstiden gav fornuften

²⁰¹ Se Schlaffer-citat (hørende til fodnote 136) i afsnit 3.2.3.8. Derfor er Kafkas tilstedeværelse i Schlaffers *Kurze Geschichte* i øvrigt endnu engang et eksempel på, at Schlaffer modsiger sig selv (som i hans fremhævelse af Kafka på trods af den manglende *öffentliche Präsenz* i afsnit 3.2.3.8), for Kafka delte jo netop ikke dette *worldview* og ønsket om denne form for udødelighed. Han ønskede som bekendt, at Max Brod skulle destruere hans værker.

²⁰² William H. Swatos Jr. og Kevin Christiano efter Furseth & Repstad (s. 98 f.), der også gør opmærksom på, at Swatos Jr. og Christiano her spiller bevidst på Max Webers berømte udtryk om, at moderniseringen indebærer *die Entzauberung der Welt*.

²⁰³ Jacobsen (et al.), s. 202 f.

²⁰⁴ Se f.eks. Schlaffer (b), s. 115.

²⁰⁵ Ulrich Wyss konkluderer i forbindelse med dette emne lidt drillende i en artikel helt tilbage fra 1993: ”Jede Literaturgeschichte hat den Nachteil, daß sie ohne einen Rest von Metaphysik wohl nicht auskommt.” (Wyss, s. 191.)

– forsøgt at afsakralisere en række derunder ordnede store fortællinger, nemlig fortællingerne 'Darwin', 'Nietzsche', 'Marx' og 'Freud'. Fortællingen 'Kant' stod også for skud (jf. afsnit 3.2.3.6). Recensenterne var ikke villige til at deltage i Schlaffers udelukkelse af den litteratur, der ikke hørte til det moderne, nemlig *Zweck-Literatur* (jf. afsnit 3.2.3.8), og de var utilfredse med kriteriet *ästhetische Erfahrbarkeit* (jf. afsnit 3.2.3.8), om noget den moderne litteraturs kriterie (jf. citat fra Heydebrand & Winko hørende til fodnote 183).

Efterhånden bliver det altså tydeligt, at her er tale om en paradigme-kollision. Det vil dog *ikke* sige, at en æra er slut, og at en anden har taget over, således som præfikset "post-" i "postmoderne" egentlig antyder. Dette kunne man ellers godt foranlediges til at tro ved at læse i bøger, hvor en tidsbestemmelse for overgangen fra moderne til postmoderne er praktisk som f.eks. i Henning Sørensens redskabsbog til det nye gymnasiefag AT, *Almen studieforberedelse*²⁰⁶, hvor han i en oversigt sætter skellet til at være i år 2000²⁰⁷. I stedet er det nok mere reelt at tale om *Meinungspluralismus*, som Heydebrand & Winko gør²⁰⁸, i hvert fald i en lang periode, der ikke slutter lige foreløbig, eller i Smarts ånd – geografisk/demografisk frem for historisk – at formulere det, som Furseth & Repstad gør: "Der er mer postmodernitet å finne blant journalister og kunstnere enn blant bønder og pensjonister"²⁰⁹. Således forstået er det moderne og det postmoderne bare to parallelle, konkurrerende paradigmer iblandt muligvis flere andre, og litteraturvidenskaben er en arena, hvor der (stadig) er plads til begge disse, siden Schlaffer på den ene side godt kan få udgivet sin bog, og andre videnskabsmænd på den anden side kan være så rygende uenige med ham. Men med denne forholdsvis massive modstand mod *Die kurze Geschichte* tenderer den tyske litteraturhistorie-videnskab (altså på linje med "journalister og kunstnere") i retning af dette 'postmoderne' paradigme.

²⁰⁶ Henning Sørensen, *Almen studieforberedelse*, 2006, Kbh.

²⁰⁷ Sørensen, s. 14.

²⁰⁸ Heydebrand & Winko, s. 106.

²⁰⁹ Furseth & Repstad, s. 100.

4.3.5 Hvorfor et skifte?

Heydebrand & Winko anlægger tre mulige indfaldsvinkler til, hvordan man kan vurdere, hvad årsagerne er til ”Konstanz oder Wandel der Wertsprachen für Literatur”²¹⁰. Det antropologiske perspektiv, det filosofisk-æstetiske perspektiv og det nyere sociologisk-totalsamfundsmæssige perspektiv.²¹¹

Det antropologiske perspektiv fokuserer på originalitet og de litterære geni-præstationer og definerer disse som ”gode”. Ifølge dette burde *die Wert-sprache* derfor ikke forandre sig.

Det filosofisk-æstetiske perspektiv fokuserer på forandringer i de ”weltanschaulichen Zuordnungsvoraussetzungen, die den Wandel in der Wertung von Literatur hervorbringen oder beeinflussen.”²¹²

I begge koncepter, siger Heydebrand & Winko, er *autonomie-ästhetische Wahrnehmung* en selvfølgelig forudsætning for kanonisering af litteratur.²¹³ Denne autonomiæstetik er Goethetidens ’moderne’ æstetik, og Schlaffers arbejde passer godt på begge perspektiver: Han fokuserer på originalitet, geniet, og på forandringer i de *weltanschaulichen Zuordnungsvoraussetzungen*, når han skal beskrive litteraturens historie og udvælge sin kanon.

Det tredje perspektiv ser al litteratur, også faglig litteratur, som ’kulturel kapital’ eller ’symbolsk kapital’, som man som forfatter eller recipient kan få del i. Her trækker Heydebrand & Winko på begreber fra Pierre Bourdieu²¹⁴ og fra John Guillorys *Cultural Capital*²¹⁵, og overfører disse begreber på den tyske kanonhistorie. Set fra dette perspektiv kan Schlaffers litteraturhistorie læses som ”ein Instrument sozialer Differenzierung.”²¹⁶ Heydebrand & Winko skriver i den forbindelse videre:

²¹⁰ Heydebrand & Winko, s. 311.

²¹¹ Ib., s. 311-319.

²¹² Ib., s. 313.

²¹³ Ib., s. 315 f.

²¹⁴ En kort indføring i Bourdieus tre hovedbegreber habitus, kapital og felt gives i Furseth & Repstad (s. 78-81). Her kan blandt andet læses, at ”Bourdieu's begrep om kapital har med evnen til å utøve kontroll over egen og andres framtid å gjøre. [...] Økonomisk kapital er den mest effektive formen for kapital, mens symbolsk kapital vil skjule den økonomiske makten til den dominerende klassen så vel som det sosialt legitime hierakiet.” (Furseth & Repstad, s. 79.)

²¹⁵ *Cultural Capital: The problem of Literary Canon Formation*, Chicago, 1993.

²¹⁶ Heydebrand & Winko, s. 317.

[D]ie Auswahl bestimmter Arten von Literatur und Literaturvermittlung folgt [...] einer formalen Logik des Unterscheidens, mit der sich ein gesellschaftliches System, das auf sozialer Differenzierung beruht, zu erhalten sucht.²¹⁷

Forstået på denne måde kan Schlaffers bog altså læses som et forsøg på at opretholde et (litteratur-)videnskabeligt system, der hviler på social differenciering, hvor kun de, der tilhører eliten, har råderetten over kapitalen og kan bestemme, hvor tilgængelig denne skal være for andre. Og recensenternes reaktion kan læses som et udtryk for, at en anden elite nu har rejst sig, som vil forsøge at fravriste den eksisterende elite kapitalen. Dette ses tydeligst i Kellers artikel, når han skelner mellem 'eksperten'²¹⁸ (*der Connaisseur*) og 'videnskabsmanden'²¹⁹, og siger, at Schlaffer i *Die kurze Geschichte* tilhører den første gruppe.²²⁰

Det, Keller nemlig dermed siger, er, at Schlaffer lukker af for andres tilgang til feltet og dermed kapitalen. Schlaffer lyder, som om han ved, hvad han taler om, og der er ingen grund til at undersøge, hvorvidt hans påstande er troværdige eller ej. "Das klarsichtige Verstehen aus einer universalen Perspektive geradezu göttlicher Übersicht nötig zur stillen Verneigung vor dem Experten"²²¹, forklarer Keller sarkastisk.

Således bliver Schlaffers videnskabelige magtbasis, som Furseth & Repstad talte om²²², langsomt afdækket, hvorved den følte undertrykkelse, som Lyotard talte om²²³, mindskes. Eller kontrollen af den overtages af andre.

²¹⁷ Ib.

²¹⁸ ...som det er meningen, man som udgangspunkt tror på, ligegyldigt hvad han siger, for "han er jo eksperten".

²¹⁹ ...der altid forventes at *vise*, at han ved, hvad han taler om. (For en mere detaljeret beskrivelse af forskellen på de to, se i øvrigt Keller, s. 326.)

²²⁰ Keller skelner dog også mellem *Die kurze Geschichte* og så resten af Schlaffers arbejde. Han siger: "Heinz Schlaffer ist ein ausgewiesener Wissenschaftler und akademischer Lehrer. In seinem literar-ischen Solo aber macht er sich zum Connaisseur par excellence." (Keller, s. 326.)

²²¹ Keller, s. 326.

²²² I fodnote 200.

²²³ I fodnote 198.

4.4 Sammenfatning

Det kunne se ud til, at der – nu også – inden for den tyske litteraturvidenskab i øjeblikket foregår en omkalfatring af synet på, hvorledes man opnår kapital (=magt), hvad man før i tiden også populært kaldte status. Dette er et resultat af, at verden er blevet mindre, og at det singulært historiske *Weltanschauung* er ved at blive erstattet af det pluralistisk geo-/demografiske *worldviews*.

Det er dog tilsyneladende stadig kun muligt at definere negativt, hvad det nye består i. Det giver *ikke* længere automatisk adgang til kapitalen²²⁴ at læne sig op af historisk-kanoniske navne eller at benytte sig af de samme *Werte* som en (her: tysk litterær) 'guldalder', som tiden mellem 1750 og 1800 var i Schlaffers øjne. Selv sådanne valg skal begrundes, og disse begrundelser vil i sig selv sandsynligvis blive gransket nøje. Men da der endnu ingen konsensus (hvis overhovedet forslag) er om (/til), hvad der træder i stedet for disse 'metoder', er det meget svært at vide, hvad der så i øjeblikket ville skabe en *positiv* modtagelse hos de samme recensenter.

5 Konklusion

Spørgsmålene, der indledte denne afhandling i afsnit 1, er ved at være besvaret.

Nogle svar er udtømmende, f.eks. svaret på spørgsmålene om, hvilke problemer anmeldere og recensenter mente, der var med Schlaffers bog. Afsnit 3 grupperede disse, og afsnit 4 viste, at det især drejede sig om en konventions-overtrædelse i forbindelse med begrundelse af valg og fravalg af historiske knudepunkter.

Andre svar er mindre udtømmende. F.eks. er der ikke kommet et endegyldigt svar på, hvor bevidst Schlaffer har været om, at han ville komme til at træde recensenterne over tæerne. Men man kan sige, at han i hvert fald har været aldeles bevidst om f.eks. sit valg af den essayistiske stil, som vist i afsnit 3.2.3.3,

²²⁴ Her er stadig tale om Bourdieus anvendelse af dette begreb, som ikke bør forveksles med f.eks. Marx' definition af ordet 'kapital', da disse to anvendelser ikke ækvivalerer helt.

mens hans kendskab til nutidig tysk litteratur er blevet anfægtet²²⁵, hvilket taler for, at han ikke har været særligt bevidst om holdbarheden af hans tese om, at den tyske litteraturs historie er slut.

Schlaffer – som i øvrigt de fleste af recensenterne – har sandsynligvis heller ikke været klar over, at han var underlagt et paradigme, som er under angreb fra et andet paradigme, hyppigt kaldet ”det postmoderne”.

Spørgsmålet om, hvor præcist man kunne beskrive denne paradigme-kollision, er af to årsager heller ikke blevet besvaret udtømmende:

For det første er denne ene case omkring modtagelsen af *Die kurze Geschichte* langt fra nok til at bekræfte bare tesen om paradigme-kollisionen (inden for litteraturvidenskaben). Dette ville kræve flere lignende undersøgelser af modtagelser af lignende publiceret materiale fra samme periode – altså i årene omkring 2002. Men en vis sandsynliggørelse af, at man ville få denne bekræftelse, kan skabes ved at foretage en ekskurs til et helt andet arbejdsfelt, f.eks. studiet af frikirkerne²²⁶ i DK (og i Vesten i det hele taget), og iagttagelse, at nøjagtig den samme bevægelse i øjeblikket finder sted, en bevægelse væk fra de ting, der karakteriserer det moderne, som f.eks. troen på absolutte *beviselige* sandheder²²⁷, man kan og skal diskutere og overbevise andre om²²⁸, til det, der karakteriserer det postmoderne, f.eks. at man ikke længere interesserer sig for det beviselige og i dagligdags sproget erstatter moderne-videnskabelige termer som ”diskussion” (som det går ud på at vinde) med det mere personlige ”samtale” (som det går ud på at føre for selv at opnå større indsigt (fokusskiftet fra at opnå status ved at være meget vidende til at opnå status ved at være meget selvrealiserende)).²²⁹

²²⁵ Se hertil fodnote 153.

²²⁶ Dette eksempel har jeg valgt, fordi det er et, jeg er dybt engageret i, men man ville helt sikkert kunne vælge andre felter i samfundet (f.eks. den politiske sfære eller medierne), og dér opleve lignende processer forandre disse miljøer.

²²⁷ ”sandheden” med lille for bogstav forstået som en (i det moderne: antaget) videnskabeligt holdbar ”stor historie”, f.eks. historien ”Marx” eller ”Marxisme” (i modsætning til ”Sandheden” med stort for bogstav forstået som en mere mystisk/metafysisk erkendelse (Om denne distinktion har Peter Rollins, der bl.a. også har skrevet en PhD om post-strukturel teori, skrevet i sin bog *How (Not) to speak of God*, London 2006.)

²²⁸ Her i afhandlingen f.eks. de kanoniske navne fra afsnit 3.2.3.6.

²²⁹ http://da.wikipedia.org/wiki/Emerging_Church.

Et helt konkret eksempel fra frikirkeverdenen, hvor lighedstrækket i paradigmeskiftet bliver endnu tydeligere i forhold til netop modtagelsen af *Die kurze Geschichte* er de diskussioner eller samtaler, der foregår mellem (typisk yngre og ældre) adventister i dag omkring personen Ellen G. White (1827-1915)²³⁰.

I trossamfundet er hun traditionelt set blevet anset for på baggrund af at have modtaget en række åbenbaringer fra Gud og på baggrund af at have spillet en større organiserende rolle i kirkens tilblivelse (1863²³¹) at være en stor profetisk autoritet, næsten på højde med Biblen²³².

Men i en debat fra 2003, der kan læses på ung.adventist.dk²³³, ses tydeligt, hvordan der nu – i modsætning til tidligere – sættes spørgsmålstegn ved, at debattører fra den ældre generation konsekvent i deres argumentation stiller sig på skuldrene af denne fasttømrede autoritet, – på nøjagtig samme måde, som Klier og Keller stillede sig spørgende i afsnit 3.2.3.6.

For det andet er det svært at beskrive paradigmekollisionen, fordi det altid er nærmest umuligt at beskrive den tid eller det paradigme, man selv befinder sig i, positivt. Man kan kun forholde sig til det forgangne paradigme og se, at man i hvert fald ikke befinder sig i dét. Og selv den beskrivelse er ufuldstændig, fordi den indeholder ordet forgangen, hvilket ikke er rammende i forhold til f.eks. Furseth & Repstads demo-/geografiske paradigme-inddeling, hvor journalister og kunstnere siges at være underlagt ét paradigme, og bønder og pensionister et andet.

Det mest interessante perspektiverende spørgsmål, man herefter kunne stille sig selv er, hvad den moderne videnskabs og måske især humanioras placering eller fremtidsmæssige rolle er i alt dette.

Videnskaben/-erne er jo også en del af de områder, der autonomiseredes med det moderne projekt. På universiteterne trådte teologien i baggrunden efter tidligere at have været det væsentligste område, som ethvert andet område – til at

²³⁰ <http://www.whiteestate.org/about/egwbio.asp>.

²³¹ <http://www.adventist.dk/Default.aspx?ID=191>.

²³² Hun er sågar nævnt i et det 18. af kirkens 28 trospunkter:
<http://www.adventist.dk/Default.aspx?ID=214>.

²³³ http://ung.adventist.dk/forum.phtml?show_forum=2&thread_id=407.

begynde med blot filosofien – skulle agere ”tjenestepige”²³⁴ for. Jura kom til, og andre områder autonomiseredes, som f.eks. alle de, der hører til humaniora. Det vil sige, at alle disse videnskaber eksistensberettigelse blev til i sammenhæng med det moderne projekt.

Men hvad betyder så dette, hvis vi er på vej ind i en postmoderne verden som den beskrives af Lyotard og sociologerne i afsnit 4.3.3, hvilket undersøgelsen af mod-tagelsen af Heinz Schlaffers korte litteraturhistorie har antydnet kraftigt, at vi er? I alleryderste logiske konsekvens vil det vel sige, at denne eksistensberettigelse forældes, og at kapitalen derved udhules, hvorefter tre scenarier synes mulige:

- 1) (Litteratur-)videnskaben ignorerer det forsvundne eksistensgrundlag og fortsætter sin nu meningsløse aktivitet i en post-videnskabelig verden i et på forhånd dødsdømt forsøg på at opretholde en form for magt i et system, der beror på social differenciering som omtalt i Heydebrands & Winkos tredje perspektiv²³⁵.
- 2) (Litteratur-)videnskaben skaber sig en ny eksistensberettigelse, der anerkendes uden for (litteratur-)videnskaben.
- 3) (Litteratur-)videnskaben ophører med sit virke, og Schlaffer ender – på trods af at være nået til facit gennem andre mellemregninger – med at have ret, når han hævder, at den tyske litteraturs historie er død. I hvert fald forstået således, at den videnskabelige beskæftigelse med litteraturen i en postmoderne sammenhæng vil gå sin ende i møde.

Dette er naturligvis meget firkantet og unuanceret sat op, og så længe der er tale om parallelle paradigmer, vil litteraturvidenskaben kunne vælge at forblive i det moderne, og scenarierne vil ikke være aktuelle. Men vil den ind ad porten til det postmoderne og opholde sig dér, fast forankret i en eksistensberettigelse, må scenarie 2 nødvendigvis aktiveres.

²³⁴ Lausten, s. 133.

²³⁵ Beskrevet i afsnit 4.3.5.

6 Forslag til en alternativ tilgang til *Die kurze Geschichte*

Schlaffer har med *Die kurze Geschichte* skrevet et stykke faglitteratur, og anmeldere og recensenter har behandlet den som sådan – måske med undtagelse af Cord Barkhausen²³⁶. Men i arbejdet med *Die kurze Geschichte* som fagbog og med dens modtagelse er jeg gentagne gange stødt på fænomener, der peger på, at bogen faktisk også ville kunne analyseres som et stykke tidssvarende *skønlitteratur*. Denne tanke er interessant, men i første omgang²³⁷ nok ikke så relevant i forhold til resten af arbejdet, og indeværende afsnit er derfor kun tildelt liden plads her for enden af specialet som en afrundende finurlighed.

En mand, der har beskæftiget sig meget med at analysere nutidig litteratur, er Nikolaus Förster. Og han har – som langt fra den eneste – opdaget, at et nøgleord i forbindelse med den helt nye litteratur er det at *lege*. Forfattere leger med, som han skriver i sin bog *Wiederkehr des Erzählens*, ”Stoffe, Themen, aber vor allem auch Formen, also Stile und Gattungsschemata”²³⁸. Denne leg er dog ikke kun forbeholdt litteraturen. Som der står på Wikipedia, når man slår op under ”paradigmeskift”, så er en af de markante ting, der adskiller arbejds- og erhvervslivet i det 20. århundrede fra samme i det 21. århundrede, at man i sidstnævnte opdrages til at lege frem for til at slide^{239 240}.

Denne legen er årsagen til, at afsnit 3.2.3.3 har fået tildelt den titel, det har. Schlaffer leger jo netop med genrene essay og afhandling (litteraturhistorie), og hvor Förster siger, at *Das Parfum* er en kunstnerroman forklædt som kriminalroman²⁴¹, kunne man måske tilsvarende sige, at *Die kurze Geschichte* er

²³⁶ Se hertil afsnit 3.1.2.2.

²³⁷ Så længe der ikke er tale om et fuldstændigt paradigmeskifte, der har afviklet de almindeligt kendte humanistisk-videnskabelige metoder og værdier. Se også fodnote 240.

²³⁸ Förster, s. 56.

²³⁹ <http://da.wikipedia.org/wiki/Paradigmeskift>, efter Tania Ellis, *De nye pionerer*, JP Forlag 2007 - Tine Jensen, *Voksne er fra Saturn – Unge er fra Merkur – generationskløften på arbejdsmarkedet*, PhD. 2001.

²⁴⁰ Derfor også fodnote 237. Hvis denne legen vinder indpas i litteraturvidenskaben som en del af det måske også her forestående eller igangværende paradigmeskifte, kunne denne læsemåde af *Die kurze Geschichte* f.eks. blive relevant (eller i hvert fald mulighed).

²⁴¹ Förster, s. 21.

et essay forklædt som litteraturhistorie. Schlaffer selv forklarer også i sin artikel ”Essay”²⁴² fra *RDL*, at et essay kan læses som en ”Mittelding zwischen Gelehrsamkeit und Literatur”²⁴³.

Andre modeord, der er gennemgående i analyser af almindelig nutidig skøn-litteratur, er ord som *Rausch*, *Kick*, *Erlebnis* og *Effekt*, og netop nogle af disse ord bruges, når anmeldere og recensenter beskriver *Die kurze Geschichte*. Roloff f.eks. taler om ”berauschende Wirkung [ein]es knalligen Feuerwerks”²⁴⁴, og titlen på Siblewskis anmeldelse er ”Hol dir den Kick mit Büchner”²⁴⁵. Uden måske at være klar over det, bruger de – som Barkhausen – et matrix, der egentlig hører skønlitteraturen til, når de skal behandle faglitteraturen.

Måske vil denne tilgang, hvor selv indholdet i og modtagelsen af et stykke videnskabelig faglitteratur er noget, man kan lege med, blive mere og mere almindelig, efterhånden som det moderne paradigme glider i baggrunden. Hvis dette er rigtigt set, ser det sort ud for dem, der stadig befinder sig i det moderne paradigme og håber på, at der kan opnås konsensus om, hvilke elementer et stykke faglitteratur bør bestå af, og dermed også om, hvad man bør fokusere på i modtagelsen. Og litteraturvidenskaben viste – som avis-anmelderne – her i afhandlingen ikke tegn på en sådan konsensus. Tværtimod. De mange *forskellige* ting, der blev taget op, må nærmere defineres som spredt fægtning opstået på grundlag af manglende konsensus, selvom meget – gennem analyse og diskussion – kunne reduceres til kritik af en manglende eksplicitering og begrundelse af kriterier, når der skulle træffes valg og fravalg.

²⁴² Se fodnote 65.

²⁴³ Schlaffer (c), s. 523.

²⁴⁴ Roloff, s. 323. Til sammenfaldet mellem dette ”Feuerwerk” og de to ”Feuerwerk” i afsnit 3.2.1 se fodnote 41.

²⁴⁵ fodnote 13.

7 Litteraturliste

- Adam, Wolfgang "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Arbitrium*, 2002, vol. 20, h. 2, s. 125-129.
- Ansel, Michael *Georg Gottfried Gervinus "Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen" : Nationbildung auf Literaturgeschichtlicher Grundlage*, Frankfurt a.M., Bern m.fl, 1990.
- Baigent, Michael & Leigh, Richard *The holy blood and the holy grail*, New York, 1982
- Barkhausen, Cord "Erst Narr, dann Dichter". In: *Die Zeit*, 21.03.2002, Litteraturtillæg, s. 69.
- Bauer, Almut "Die kurze Geschichte der deutschen Literatur – Ein Ereignis – in der Literaturgeschichte und weit darüber hinaus?". In: *Jahrbuch für internationale Germanistik*, 2002, vol. 34, h.2, s. 349-354
- Bein, Thomas "Praxis und Theorie der Literaturgeschichtsschreibung". In: *Jahrbuch für internationale Germanistik – Reihe C – Forschungsberichte*, Berlin, 2003, Bd. 6, s. 11-53.
- de Boor, Helmut & Newald, Richard (udg.) *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart, bd IV* Rupprich, Hans: *Die deutsche Literatur vom späten Mittelalter bis zum Barock*. 2 dele. München, 1970-1972.
- Brown, Dan *The davinci Code*, Doubleday, 2003
- Buss, Angelika *Intertextualität als Herausforderung für den Literaturunterricht : am Beispiel von Patrick Süskinds Das Parfum*, Frankfurt a.M., 2006.
- Chiarini, Giovanni Heinz Schlaffer, Die kurze Geschichte der deutschen Literatur [Rezension]. In: *Università degli Studi di Napoli l'Orientale* 12 2002, 2, 249-254
- Dietz, Ludwig *Franz Kafka*, Stuttgart, 2002.
- Ellis, Tanja *De nye pionerer*, København, 2007.
- Feldt, Michael "Heinz Schlaffer: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur". In: *Neue Beiträge zur Germanistik*, Bd. 1, Tokyo, 2002.
- Fink, Gonthier-Louis "Nationalcharakter und nationale Vorurteile bei Lessing". In: Barner, Wilfried/Reh, Albert M. (udg.), *Nation und Gelehrtenrepublik. Lessing im Europäischen Zusammenhang*. Detroit, München 1984, s. 91-119.
- Florack, Ruth "Nationale Eigentümlichkeit – eine (un)verzichtbare Größe?". In: *Der Deutschunterricht*, 2003, vol. 55, h. 6, s. 36-43.
- Förster, Nikolaus *Die Wiederkehr des Erzählens*, Darmstadt, 1999.
- Furseth, Inger & Repstad, Pål *Innføring i religionssociologi*, Oslo, 2003.
- Graf, Rudi "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Das Argument*, 2003, vol. 45, h. 4-5, s. 746-748.

- Greiner, Ulrich (a) "Anfanges Ende – wie lange währt die deutsche Literatur?". In: *Die Zeit*, nr. 11, 2002.
- Greiner, Ulrich (b) "Dick und Kompetent". In: *Die Zeit*, nr. 22, 2005.
- Goetschel, Willi "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *The germanic review*, 2002, vol. 78, s. 92-93.
- Görner, Rüdiger "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Universitas* 2002, vol. 57, h. 6, s. 651-653.
- Guillory, John *Cultural Capital: The problem of Literary Canon Formation*, Chicago 1993.
- Halter, Martin "Das Pfarrhaus als Wiege der deutschen Klassik". In: *Tages-Anzeiger*, Zürich, 08.03.2002.
- Helbling, Hanno "Lesezeichen – 'Viel wird geforscht, wenig gelesen' ". In: *Neue Zürcher Zeitung*, 14.03.2002.
- Hessmann, Daniela *Kanonbildung, Türhüter und Diskursmächte*, Wien, 2005.
- v. Heydebrand, Renate & Winko, Simone *Einführung in die Wertung von Literatur*, Paderborn, Zürich m.fl., 1996.
- Höfler, Günther A. "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Deutsche Bücher* 2003, vol. 33, h. 1, s. 55-57.
- Wellbery, David E. (ed.) *A New History of German Literature*, Harvard University Press, 2004.
- Jacobsen, Bo (et al.) *Videnskabsteori*, København, 1999.
- Jensen, Tine *Voksne er fra Saturn – Unge er fra Merkur – generationskløften på arbejdsmarkedet*, København, 2001.
- Jørgens, Eigil Raahauge *Filosofien bag Aristoteles "den ubevægede bevæger"*, Stenløggen Forlag, 2005.
- Kaube, Jürgen "Am Ende aller Pflichtlektüren". In: *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 07.04.2002, nr 14, s. 68.
- Keller, Andreas "Zu Heinz Schlaffers Kurzschluss technik und Geschmacksabsolutismus in 'Die kurze Geschichte der deutschen Literatur' ". In: *Jahrbuch für internationale Germanistik*, Bad Homburg 2002, vol. 34, h. 2, s. 325-338.
- Klier, Walter "Literatur: eine Kolumne. [Rezension zu Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Merkur* 2002, vol. 56, h. 7, s. 601-606.
- Krause, Tilman "Die deutsche Innerlichkeit". In: *Die Welt*, 16.03.2002.
- Kriegleder, Wynfried "Heinz Schlaffer: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur". In: *Lenau-Jahrbuch*, 2003-2004, vol. 29-30, s. 231-233.
- Lausten, Martin Schwarz *Kirkehistorie*, København, 1997
- Madsen, Svend Åge "Forordet". In: Madsen, Svend Åge, *Mellem himmel og jord*, Gyldendals Bogklubber, 1991.

- Magenau, Jörg "Die Suche nach deutscher Tiefe". In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 27.05.2002, nr. 120, s. BS3.
- Raulff, Ulrich "Der rebellische Mandarin". In: Süddeutsche Zeitung, 26.02.2002, s. 15.
- Reinhardt, Hartmut "Vergnüglicher Normativismus. Heinz Schlaffer: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur". In: <http://iasl.uni-muenchen.de/rezensio/liste/reinhardt1.html>
- Rollins, Peter *How (not) to speak of God*, London 2006.
- Roloff, Hans-Gert "o.T. [Rezension zu Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Jahrbuch für internationale Germanistik*, Bad Homburg, 2002, vol. 34, h. 2, s. 323-325.
- Rupprich, Hans Se: de Boor, Helmut & Newald, Richard.
- Scherer, Wilhelm *Geschichte der Deutschen Litteratur*, ³Berlin, 1885.
- Schings, Hans-Jürgen (a) "o.T. [Rezension zu: Schlaffer, Heinz: Die kurze Geschichte der deutschen Literatur]". In: *Das Achtzehnte Jahrhundert*, 2002, vol. 34, h. 2, s. 252-254.
- Schings, Hans-Jürgen (b) "Was wir brauchen? Pietistische Pfarrerssöhne!". In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 19.03.2002.
- Schlaffer, Heinz (a) "Der Roman, das letzte Stadium der Literatur". In: *Sinn und Form*, 2002, vol. 54, h. 6, s. 789-797.
- Schlaffer, Heinz (b) *Die kurze Geschichte der deutschen Literatur*, München, Wien, 2002.
- Schlaffer, Heinz (c) "Essay". In: Weimar (et al.) (udg.), *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft, Bd. 1*, 1997, s. 522-525.
- Schlegel, Johann Elias "Gedanken zur Aufnahme des dänischen Theaters". In: Schubert, Werner (udg.), *Ausgewählte Werke*, Weimar, 1963, s. 559-585.
- Schröder, Julia "Nun, o Unsterblichkeit, was kommt noch nach?". In: *Stuttgarter Zeitung*, 13.03.2002.
- Sieblewski, Klaus "Hol dir den Kick mit Büchner". In: *Die Tageszeitung*, 10.04.2002, s. 16.
- Smart, Ninian *Worldviews*, New York, 1983.
- Stanzel, Franz Karl "Das literarische Quartett und seine Folgen : Replik auf Heinz Schlaffer". In: *Sinn und Form*, 2003, vol. 55, h. 3, s. 420-424.
- Stockers, Peter *Theorie der intertextuellen Lektüre*, Paderborn m.fl., 1998.
- Süskind, Patrick *Das Parfum*, Zürich, 1985.
- Sørensen, Henning *Almen studieforberedelse*, 1. opl., 2. udg., Kbh 2007.
- Türcke, Christoph *Erregte Gesellschaft – Philosophie der Sensation*, München, 2002.
- Vogel, Juliane "Musensöhne mit Pfarrervätern". In: *Die Presse*, Wien, 16.03.2002.
- Weimar, Klaus (a) *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*, München, 1989.

- Weimar, Klaus (b) "Lesen wollen wir nur, was uns auch Vergnügen bereitet". In: *Süddeutsche Zeitung*, 03.05.2002.
- Weimar, Klaus (et al.) (udg.) (også: "RDL") *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft: Neubearbeitung des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte*. Berlin, New York, 1997-2003.
- Wels, Volkhard "Zum Begriff der 'deutschen Literatur' in Heinz Schlaffers 'Kurzer Geschichte der deutschen Literatur'". In: *Jahrbuch für internationale Germanistik*, Bad Homburg, 2002, vol. 34, h. 2, s. 339-349.
- Wertheimer, Jürgen & Zima, Peter *Strategien der Verdummung. Infantilisierung in der Fun-Gesellschaft*, München, 2001.
- Wyss, Ulrich "Gibt es eine Alternative zur Literaturgeschichte als Sozialgeschichte?". In: *Kultureller Wandel und die Germanistik in der Bundesrepublik*, bd. 2, 1993, s. 179-191.
- Zeyringer, Klaus "Die einen raus – die anderen rein". In: Zeyringer, Klaus et al. (udg.), *Die einen raus – die anderen rein. Kanon und Literatur*, Berlin, 1994, s. 9-18.
- Zedler, Johann Heinrich *Großes vollständiges Universal-lexikon*, Halle, Leipzig, 1732-54.

Internethenvisninger:

- http://da.wikipedia.org/wiki/Emerging_Church
- <http://da.wikipedia.org/wiki/Paradigmeskift>
- http://ung.adventist.dk/forum.phtml?show_forum=2&thread_id=407
- http://us.uvm.dk/gymnasie/vejl/vejledning_pdf/stx/stx_religion_c.pdf
- <http://www.adventist.dk/Default.aspx?ID=191>
- <http://www.adventist.dk/Default.aspx?ID=214>
- <http://www.dr.dk/Nyheder/Udland/2006/04/07/151534.htm>
- <http://www.infomedia.dk>
- <http://www.leagueofextraordinarygentlemen.com>
- <http://www.nightatthemuseum.com>
- <http://www.perlentaucher.de/buch/9505.html>
- <http://www.whiteestate.org/about/egwbio.asp>